

Oslo kommune
Bydel Østensjø
Bydelsadministrasjonen

Vedleggshefte

Møte: Oppvekstkomite
Møtested: Kafé X, Oppsal samfunnshus
Møtetid: mandag 27. oktober 2008 kl. 18.00
Sekretariat: Torunn Nyrnes, tlf. 23438561

Saksnr	Sakstittel- Dokumentbeskrivelse	Dokumentnr
Sak 86 /08	Barnehager med utvidet åpningstid - vurdering av muligheter og behov	200400377-250
	- Nattåpen bhg	
Sak 90 /08	Høring - av handlingsprogram for universell utforming 2009 - 2012 til utvalg og råd	200600592-15
	- Handlingsplan	
	- Høring - av handlingsprogram for universell utforming 2009 - 2012	

Tilgjengelighet i barnehagene - åpningstidspunkt og lukketidspunkt

Brukerundersøkelse kommunale barnehager 2008

	åpningstidspunkt	lukketidspunkt	mulighet for variert oppholdstid		totalt
Abildsø bhg	5,3	5,7		4,9	5,3
Bakkehavn	4,7	5,3		4,7	4,9
Bogerud Gård	5,8	5,6		5,2	5,5
Bogerudsletta	5,2	5,1		4,4	4,9
Bøler bhg	4,7	5,2		5,1	5
Bøler Sentrum	4,2	5		4,8	4,7
Eftasåsen	4,9	5,1		5,1	5
Fuglemyra	4,5	5		4,7	4,7
Goliaskogen	4,9	5,4		5,1	5,1
Haraløkka	5,4	5,7		4,7	5,3
Havnehagan	5,3	5,3		2	4,2
Holtet	5,8	5,8		5,5	5,7
Høyenhall	4,9	5,3		4,5	4,9
Langerud	4,3	4,7		4,9	4,6
Lille Langerud	5,2	5,5		5	5,2
Manglerud	5,1	5,4		4,8	5,1
Myrvoll	5,2	5,5		5	5,2
Nøklevann	5	5,5		5	5,2
Oppsal Samf hus	4,7	5,1		4,5	4,8
Oppsaltunet	5,4	5,6		5,5	5,5
Lopperud	4,6	5,2		4,8	4,9
Rustad Gård	5,3	5,3		4,3	5
Rustad friluft	5,4	5,8		5,5	5,6
Rønningjordet	5,1	5,6		5,4	5,4
Solfridbakken	5	5,4		5,2	5,2
Storgården	5	5,5		5,4	5,3
Søndre Skøyen kapell	5,4	5		5	5,1
Tallberget	5,5	5,5		5,4	5,4
Treskeveien	5,3	5,5		4,2	5
Tveteråsen	5,5	5,6		5,5	5,6
Vassenga	5,3	5,4		5,1	5,3
Snitt kommunale bhg	5,1	5,4		5	5,2

OVK 86/08

Oslo kommune
Samferdselsetaten

OVK 90/08

OSLO KOMMUNE	
BYDEL ØSTENSJØ	
29 SEPT 2008	
20060592-12	UG
AVD. SAKSBEH.	AK 343.1

Bydel Østensjø
Pb. 157, Manglerud
0612 OSLO

Deres ref.:

Vår ref. (saksnr.):
200801193-21

Saksbeh.:
Oddrun Helen Hagen, 91616118

Dato: 25.09.2008

Arkivkode:
102,0

HØRING AV SAMFERDSELSETATENS HANDLINGSPLAN FOR UNIVERSELL UTFORMING 2009-2012

Samferdselsetatens handlingsplan for universell utforming 2009-2012 sendes herved ut på høring til etatens samarbeidspartnere.

Handlingsplanen er først og fremst et internt verktøy i forhold til Samferdselsetatens arbeid med universell utforming og tilgjengelighet for alle. Hensikten er å systematisere og prioritere tiltak innenfor Samferdselsetatens ansvarsområde. På grunn av behovet for koordinering og samarbeid på tvers av forvaltningsgrenser ønsker Samferdselsetaten å sende handlingsplanen på høring til berørte etater og virksomheter, bydelene og brukerorganisasjonene. Det er også viktig for Samferdselsetaten at tiltak og prioritering er i samsvar med brukerens behov.

Frist for innspill og kommentarer er **23. oktober**, og sendes per post eller e-post til:

Samferdselsetaten, Pb. 6703 Etterstad, 0609 Oslo
postmottak@sam.oslo.kommune.no

For spørsmål vedrørende handlingsplanen kan følgende kontaktes:

Samferdselsetatens koordinator for universell utforming:
Trine Presterud, e-post: trine.presterud@sam.oslo.kommune.no, tlf: (234)93051/930 16 217

Prosjektleder for utarbeidelse av handlingsplan for universell utforming:
Oddrun H. Hagen, e-post: oddrun.helen.hagen@sam.oslo.kommune.no, telefon: 916 16 118.

Samferdselsetaten

Besøksadresse:
Strømsveien 102
Postadresse:
Postboks 6703 Etterstad
0609 OSLO

Telefon: 02 180
Telefaks: 23 49 30 09

E-post: postmottak@sam.oslo.kommune.no
Internett: <http://www.sam.oslo.kommune.no>

Bankgiro: 6004.06.55045
Org.nr: NO 976 062 035

Vi minner samtidig om vårt seminar 15. oktober 2008 der vi vil informere om handlingsplanen og annet arbeid knyttet til universell utforming i Oslo. Vi ønsker at seminaret skal være en arena der deltakerne kan dele kunnskap og erfaring. Påmeldingsfrist er 3. oktober. Informasjon om seminaret er tilgjengelig på etatens nettsider: www.samferdselsetaten.oslo.kommune.no.

Med vennlig hilsen

Kunt O. Gabestad
Direktør

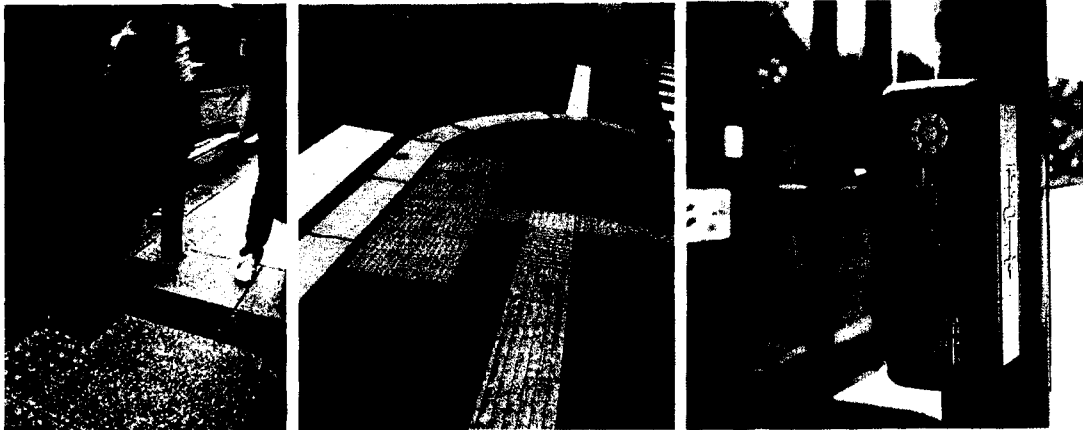
for Ing-Cristine Eriksen
Avdelingsdirektør

OVK 90/08

Oslo kommune
Samferdselsetaten

HANDLINGSPLAN FOR UNIVERSELL UTFORMING 2009-2012

HØRINGSUTGAVE

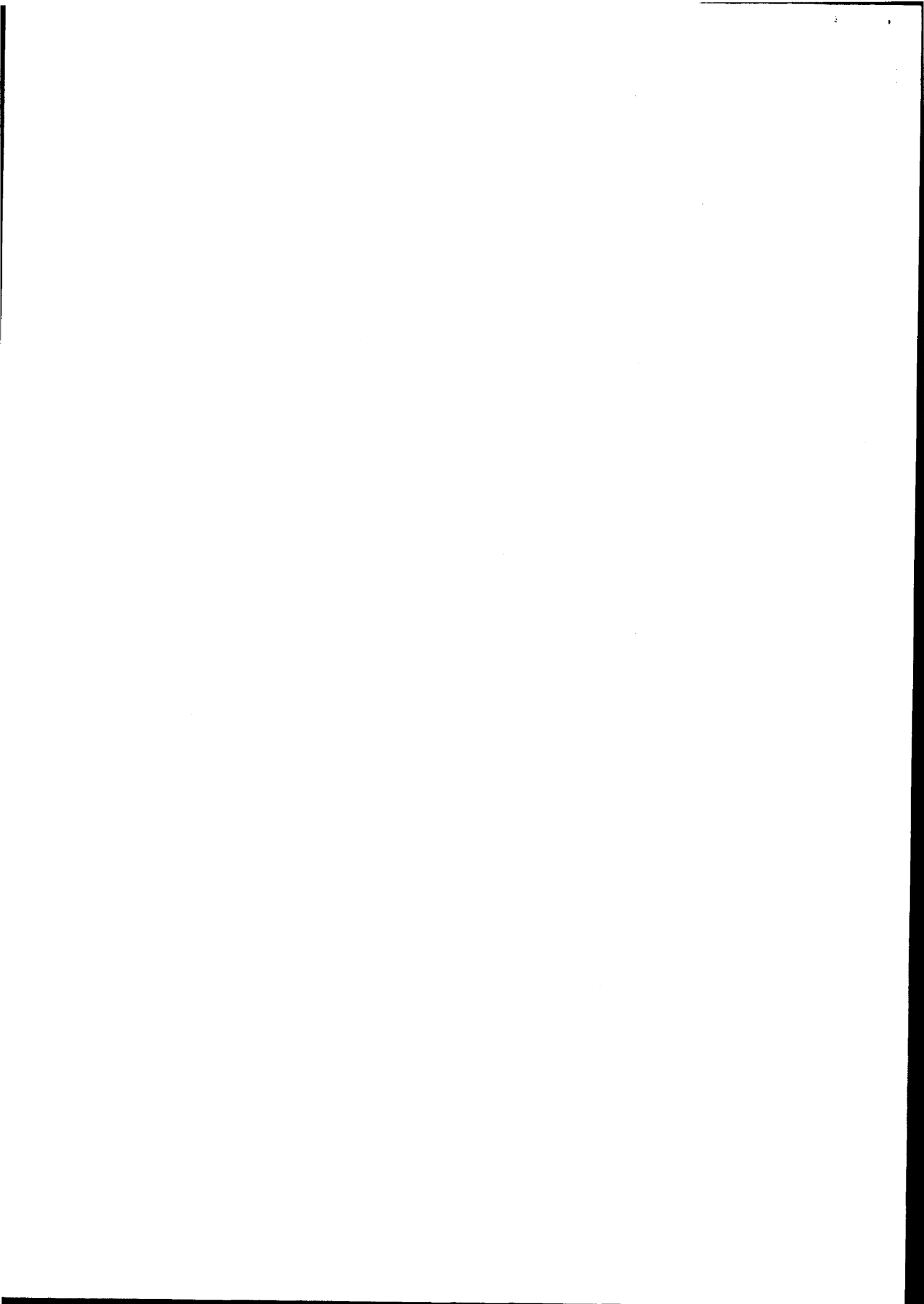
Innspill sendes til:

Samferdselsetaten, Pb. 6703 Etterstad, 0609 Oslo
postmottak@sam.oslo.kommune.no

Høringsfrist 23. oktober 2008

Samferdsels-
etaten

FORORD

Utformingen av gater, fortau, gang- og sykkelveier, plasser og lignende påvirker folks mulighet til deltakelse i samfunnslivet. Som forvalter av kommunale veier, gater og plasser i Oslo har Samferdselsetaten et stort ansvar for byens fysiske omgivelser og for å sikre tilgjengelighet for alle brukergrupper. Gjennom handlingsplan for universell utforming ønsker Samferdselsetaten å koordinere og systematisere sin innsats for en tilgjengelig hovedstad. Handlingsplanen omfatter ikke kollektivtiltak, da dette ivaretas i eget prosjekt i Samferdselsetaten.

Denne handlingsplanen er utarbeidet av Samferdselsetaten. Samferdselsetaten har engasjert Oddrun Helen Hagen fra SWECO Norge AS som prosjektleder for arbeidet. Underveis er det samarbeidet med brukerorganisasjonene og det er innhentet uttalelser fra kommunale etater, virksomheter og bydeler.

Samferdselsetaten, 25. september 2008.

Nesten 1,2 millioner mennesker har i løpet av de siste 12 måneder opplevd uhell eller kommet i farlige situasjoner på grunn av bygningsmessige forhold.

574.000 personer opplevde uhell eller farlige situasjoner pga hull eller ujevnheter i gangareal.

23 % av befolkningen i Oslo opplever uhell/farlige situasjoner på grunn av hull eller ujevnheter i gangareal mot 15 % i Norge totalt.

Synovate, 2008

INNHALDSFORTEGNELSE

1	Innledning.....	3
1.1	Bakgrunn.....	3
1.2	Handlingsplanens hensikt.....	3
1.3	Hvorfor universell utforming?.....	3
1.4	Samferdselsetatens visjon for universell utforming.....	5
1.5	Mål og delmål for perioden 2009-2012.....	5
1.6	Avgrensing.....	6
1.7	Medvirking.....	6
2	Status 2008.....	8
2.1	Manglende universell utforming – et samfunnsproblem	8
2.2	Lovverk og veiledningsmateriell.....	8
2.3	Samferdselsetatens arbeid med universell utforming.....	8
3	Prioritering av tiltak	14
3.1	Sammenhengende reisekjede.....	14
3.2	Ikke-fysiske tiltak.....	14
3.3	Fysiske tiltak.....	15
3.4	Tiltak som ikke inngår i handlingsplanen.....	19
3.5	Omprioritering i løpet av handlingsplanens periode	19
4	Tiltak i perioden 2009-2012	21
4.1	Kompetanse.....	21
4.2	Samarbeid.....	22
4.3	Informasjon.....	25
4.4	Styringsdokumenter.....	26
4.5	Fysiske tiltak.....	29
4.6	Anleggs- og gravearbeid.....	31
4.7	Drift og vedlikehold.....	33
4.8	Evaluering.....	35
5	Referanser	37
6	Vedlegg	38
	Vedlegg 1: Symboler for bruk i prosjekter og kartlegging.....	38

1 INNLEDNING

"Universell utforming er utforming av produkter og omgivelser på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpasning og en spesiell utforming" (Miljøverndepartementet, 2007). Begrepet universell utforming (*fra engelsk: universal design*) har etter hvert blitt et standardbegrep i norsk planfaglig vokabular, i lovverk og forvaltning.

1.1 Bakgrunn

Handlingsplan for universell utforming er en oppfølging av følgende kommunale styringsdokumenter:

- Forslag til Oslo kommunes strategiske plan for universell utforming (Oslo kommune, Byrådsavdeling for byutvikling, 2008)
- Strategisk plan for Samferdselsetaten 2008-2011 (Samferdselsetaten, 2008a)
- Strategisk dokument for etatens arbeid med universell utforming (Samferdselsetaten, 2006)

1.2 Handlingsplanens hensikt

Handlingsplanen er en tiltaksplan som skal være et grunnlag og verktøy for årsplanlegging og rapportering. Hensikten med handlingsplanen er å systematisere og prioritere tiltak knyttet til universell utforming og tilgjengelighet for alle. I tillegg fastsetter handlingsplanen visjon, mål og delmål for perioden 2009-2012. Gjennomføring av tiltak beskrevet i handlingsplanen er avhengig av de til enhver tid gjeldende politiske og økonomiske rammer og føringer.

1.3 Hvorfor universell utforming?

Ut fra dagens krav skal det offentlige rom, inklusive gater, veier og plasser, være utformet på en måte som virker inkluderende for alle mennesker, uavhengig av alder og ferdigheter. Som forvalter av det kommunale veinettet har Samferdselsetaten et samfunnsansvar i forhold til å sikre god tilgjengelighet innenfor sitt ansvarsområde.

Krav til universelt utformete omgivelser

Det er et høyt prioritert politisk mål at alle borgere skal ha mulighet til å delta i samfunnet på lik linje. Det lovmessige grunnlaget for Samferdselsetatens virksomhet er vegloven, veitrafikkloven og plan- og bygningsloven med tilhørende forskrifter.

Utformingen av veier er regulert i vegloven. Vegloven stiller ingen krav til tilgjengelighet, men det slås fast at planleggingen av det offentlige vegnettet skal skje etter plan- og bygningslovens regler. Kravene til utformingen av vegnett følger av forskrift og utfyllende vegnormaler. Ved bygging av infrastruktur innen banesektoren er det stilt enkelte krav om universell utforming og tilgjengelighet, det er blant annet stilt krav om at forholdene skal legges til rette for orienterings- og bevegelseshemmede på plattformer, og at høyde og avstandsforskjeller mellom tog og plattform skal minimaliseres (Samferdselsdepartementet, 2006). Flere av vegnormalene er oppdatert med krav om universell utforming.

Gjennom plan- og bygningsloven med tilhørende forskrifter og veiledninger er det gitt bestemmelser som skal sikre at alle bygninger kan nyttes til sitt forutsatte formål, og at ferdige byggverk gir gode bruksmuligheter for orienterings- og bevegelseshemmede. Formålsbestemmelsen i gjeldende plan- og bygningslov § 2 inneholder ingen særskilt fremheving av tilgjengelighets- og brukbarhetshensyn, men rommer likevel adgang til å

ivareta slike hensyn som en del av det å «legge til rette for at arealbruk og bebyggelse blir til størst mulig gagn for den enkelte og samfunnet». Hensynet til tilgjengelighet for mennesker med nedsatt funksjonsevne faller inn under denne generelle formuleringen. I den nye plan- og bygningsloven, som forventes å tre i kraft fra 1. juli 2009, forsterkes kravet om tilgjengelighet for alle, blant annet ved at lovens formålsparagraf slår fast at prinsippet om universell utforming skal ivaretas både i planleggingen og i kravene til det enkelte byggetiltak. Kravet til universell utforming vil også bli tydeliggjort i forskrifter til den nye plan- og bygningsloven, her kan det også komme krav til når eksisterende bygg og uteområder skal være universelt utformet. Formålsparagrafen og nye forskrifter vil legge føringer når Samferdselsetaten planlegger nye tiltak.

Regjeringen har vedtatt ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov som forbyr diskriminering av personer med nedsatt funksjonsevne. Loven skal gjelde på alle samfunnsområder og det innføres et diskrimineringsvern knyttet til manglende tilgjengelighet. Loven inneholder en egen bestemmelse om plikt til generell tilrettelegging (universell utforming) av all virksomhet som er rettet mot allmennheten, for eksempel publikumsbygninger og tilhørende uteområder. Loven forventes å tre i kraft fra 1. januar 2009. Plikten til generell tilrettelegging vil legge viktige føringer med hensyn til Samferdselsetatens forvaltningsansvar, både når det gjelder planlegging, drift og vedlikehold og kontroll.

I lov om offentlige anskaffelser (lov 16. juli 1999 nr. 69 om offentlige anskaffelser) oppstilles det et krav om at offentlige oppdragsgivere skal ta hensyn til universell utforming under planleggingen av den enkelte anskaffelse.

Hva innebærer universell utforming for Samferdselsetaten?

Tilrettelegging av det offentlige rom slik at det er tilgjengelig for alle omfatter alle ledd i forvaltningen. For Samferdselsetaten innebærer dette at hensynet til universell utforming må ivaretas både ved planlegging og utføring av nye tiltak på veinettet, i oppfølging og kontrollen av bruken av veinettet, samt gjennom drift og vedlikehold.

"Hovedsiktemålet med universell utforming er å oppnå likestilling og deltakelse ved å fjerne eksisterende barrierer og hindre at nye oppstår. (...) Mens tilgjengelighet kan oppnås gjennom spesielle løsninger, forutsetter universell utforming at hovedløsningen skal imøtekomme alle brukerbehov" (Miljøverndepartementet, 2007). Universell utforming vil i mange tilfeller kreve store ombygginger. I forbindelse med nyanlegg og større rehabiliteringsprosjekter må universell utforming alltid være en premiss for arbeidet. I tilknytning til mange eksisterende uteområder er det også nødvendig å bedre tilgjengeligheten, men det kan være vanskelig å få til universelt utformede løsninger i forbindelse med mindre ombygginger, rehabilitering og tilrettelegging. På disse steder kan tilgjengelighet oppnås gjennom spesielle tilpasninger.

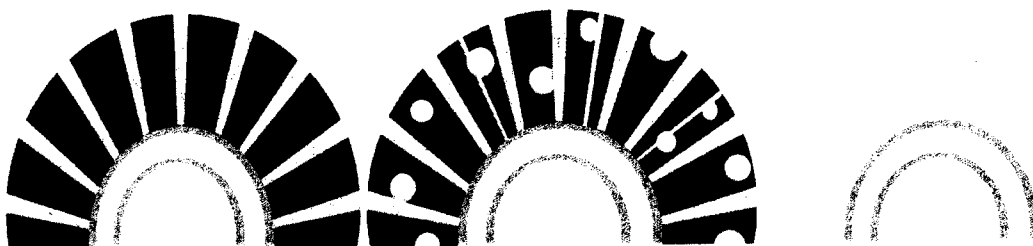
I forbindelse med bruken av det offentlige rom har Samferdselsetaten et ansvar for å sikre trygge omgivelser og god tilgjengelighet. I forbindelse med graving og stillaser beslaglegges ofte store deler av fortauet, og gatenettet blir stedvis uframkommelig. Ulike innretninger plasseres ofte i gangsoner, og bidrar til en ytterligere forverring. Her kan imidlertid god tilgjengelighet sikres gjennom klare rutiner, bevissthet i forvaltning og god oppfølging. Det må arbeides for utvidet kontroll av tilgjengeligheten, både gjennom samarbeid med Trafikketaten i forhold til sikring av ferdsele på offentlig sted, samt gjennom oppfølging av graveinstruksen og arbeid på kommunal grunn.

"Universell utforming fordrer presisjon ved utforming, drift og vedlikehold. Marginene for feil er små, og feil utførelse og manglende vedlikehold kan føre til at den inkluderende kvaliteten forsvinner." (Miljøverndepartementet, 2007). Utførelsen av drift og vedlikehold påvirker tilgjengeligheten, og krever presisjon både sommer og vinter.

Arbeidet med universell utforming er krevende og forutsetter at man tenker nytt og annerledes, blant annet i forhold til måten vi jobber på og hvordan vi finner gode løsninger som ivaretar alle. Universell utforming gir løsninger som er tilrettelagt for personer med funksjonsnedsettelser, men som også fungerer godt for alle andre. Tradisjonelt har manns kroppen vært utgangspunktet for dimensjonering, men med utgangspunkt i premissene for universell utforming bør dimensjoneringen baseres på mennesket som barn, ung, voksen og eldre, mennesket med redusert funksjonsevne med hensyn til bevegelse, orientering og overfølsomhet ovenfor luftforurensninger og materialer, samt mennesket som bruker tekniske hjelpemidler som har konsekvenser for utforming (Husbanken og Statens bygningstekniske etat, 2008).

1.4 Samferdselsetatens visjon for universell utforming

Samferdselsetatens visjon er at hele Oslo er tilgjengelig for alle. I illustrasjonen nedenfor symboliserer kjernen av sola Oslo sentrum, mens strålene står for veiene.

Visjonen er først å få til universell utforming av indre by og de viktigste ferdselsårene inn til sentrum. Parallelt arbeides det med tiltak i bydelssentraene (stjernene) og de mindre gatene, slik at på sikt skal hele byen være tilgjengelig.

1.5 Mål og delmål for perioden 2009-2012

For å konkretisere arbeidet med universell utforming og tilgjengelighet for alle i perioden 2009-2012, er det pekt ut mål og delmål som skal bidra til å gjennomføre de rette tiltakene.

Mål

Samferdselsetaten inkluderer hensynet til universell utforming i planleggingen og forvaltningen av det kommunale veinettet slik at offentlige byrom oppleves som funksjonelle og attraktive for alle brukere.

Delmål 1 Kompetanse

Alle ansatte skal vite betydningen av universell utforming og ha den nødvendige kompetansen for å følge opp dette i sitt daglige arbeid.

Delmål 2 Samarbeid

Samferdselsetaten skal ha etablert gode samarbeidsrutiner med brukerorganisasjonene, andre etater og virksomheter og private aktører.

Delmål 3 Informasjon

Samferdselsetaten skal ha etablert system og rutiner for informasjon om tilgjengeligheten i Oslos gater og om hvordan universell utforming ivaretas i etatens arbeid.

Delmål 4 Styringsdokumenter

Alle interne rutiner, regelverk, veiledere og lignende som Samferdselsetaten legger til grunn for sitt arbeid skal ivareta hensynet til universell utforming og tilgjengelighet for alle.

Delmål 5 Fysiske tiltak

Prinsippene om universell utforming integreres i all planlegging og gjennomføring av nye tiltak. Hensynet til universell utforming skal ivaretas både i etatens egne planer og i eksterne planer som Samferdselsetaten skal godkjenne eller uttale seg til. Sentrale områder og strøgsgater skal utbedres med hensyn til tilgjengelighet for alle.

Delmål 6 Anleggs- og gravearbeid

Tilgjengelighet ved anleggs- og gravearbeid forbedres gjennom god planlegging, oppfølging, kontroll og bruk av sanksjoner.

Delmål 7 Drift og vedlikehold

Fotgjengere skal, uavhengig av funksjonsgrad, oppleve god tilgjengelighet på det kommunale veinettet i både sommer- og vinterhalvåret. God tilgjengelighet skal sikres gjennom krav til utførelse i drifts- og vedlikeholdskontraktene, samt gjennom kontroll av utførte oppgaver. Det skal rettes særlig fokus på strekninger og områder som er spesielt tilrettelagt eller som er mye brukt.

Delmål 8 Evaluering

Samferdselsetaten skal ha etablert et system for evaluering både på overordnet og detaljnivå. Evalueringen skal danne grunnlaget for forbedringer, kompetanseoverføring og læring. Evalueringen skal skje i samarbeid med brukerorganisasjonene.

1.6 Avgrensing

I "Strategisk dokument for etatens arbeid med universell utforming" (Samferdselsetaten, 2006) ble prosesser og aktiviteter rettet mot universell utforming initiert. Gjennom handlingsplanen for universell utforming følges dette opp gjennom en detaljering og prioritering av tiltak slik at innsatsen innen eget ansvarsområde styrkes og koordineres. Handlingsplanen danner grunnlaget for fordeling og bruk av midler knyttet til konkrete fysiske tiltak og overordnede tiltak som for eksempel utredninger, veilednings- og informasjonsmateriell. I tillegg retter handlingsplanen seg mot drifts- og vedlikeholdstiltak, grave- og anleggsarbeid og øvrig forvaltning. Planer for kollektivtiltak inngår ikke i handlingsplanen, da dette ivaretas som eget satsningsområde. Det bemerkes at universell utforming er en viktig premiss når Samferdselsetaten planlegger kollektivtiltak. Oppgradering av signalanlegg følger også egne prioriteringer, men også her skal hensynet til universell utforming ivaretas.

Flere forhold av stor betydning for tilgjengelighet for alle faller utenfor Samferdselsetatens forvaltningsansvar. Gjennom en nettverksgruppe med andre etater og virksomheter ønsker Samferdselsetaten å synliggjøre behov og tiltak som faller utenfor etatens ansvarsområde, samt legge til rette for tverrsektoriell samhandling. Gjennom bruk av internett, brosjyrer med mer er det ønskelig å formidle relevant informasjon til næringsdrivende, gårdeiere og andre, slik at også disse kan bidra til økt tilgjengelighet i det offentlige rom.

1.7 Medvirking

I forbindelse med utarbeidelsen av handlingsplan for universell utforming er det lagt vekt på en god dialog internt i Samferdselsetaten, med brukerorganisasjoner, bydeler samt andre etater og virksomheter. Allerede opprettede fora, som brukerrådet for universell utforming og nettverksgruppen for etater og virksomheter er benyttet.

Handlingsplan for universell utforming 2009-2012

Ved prosjektets oppstart ble det tatt kontakt med følgende brukerorganisasjoner:

- Norges Handikapforbund, Oslo
- Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, Oslo
- Rådet for funksjonshemmede, Helse- og velferdsetaten (Oslo kommune)
- Norges Blindforbund, Oslo
- Det sentrale eldrerådet

Det er orientert om arbeidet med handlingsplanen i de faste brukerrådsmøtene. Det har også vært arrangert egne møter med de ulike organisasjonene der aktuelle tiltak og forslag til prioritering ble diskutert. Gjennom dialog med brukerorganisasjonene har Samferdselsetaten fått inn gode innspill til handlingsplanen, samt fått forankret arbeidet i forhold til den kompetanse brukerorganisasjonene har. Samarbeid med brukerorganisasjonene vil også være viktig i forbindelse med oppfølging av handlingsplanen.

Ved prosjektets oppstart ble bydelene i Oslo kommune kontaktet. Det ble spurt om bydelenes arbeid med universell utforming og kjennskap om lokale behov. Bydelenes arbeid med universell utforming ser ut til å variere mye. De innspill som er mottatt er vurdert i forhold til handlingsplanen.

Samferdselsetaten har opprettet en nettverksgruppe med personer som arbeider med universell utforming i andre etater og virksomheter. Hensikten med denne gruppen er å utveksle erfaringer, ha et kompetanseoppbyggende nettverk og drøfte problemstillinger som går på tvers av ansvarsområdet til den enkelte etat. De som er representert er foruten Samferdselsetaten; Helse- og velferdsetaten, Plan- og bygningsetaten, Eiendoms- og byfornyelsesetaten, Friluftsetaten, Trafikketaten, Kulturetaten, Byantikvaren, Ruter AS, Statens vegvesen region øst og Deltasenteret. Det er orientert om arbeidet med handlingsplanen i nettverksgruppen, og de ulike etatene og virksomheten har fått anledning til å komme med innspill til arbeidet. Her har hensikten vært å koordinere aktuelle tiltak og for å trekke grensesnittet mot tiltak som faller utenfor Samferdselsetatens ansvarsområde. Samarbeid med etatene og virksomhetene anses som en viktig del av de tiltak som planlegges utført i perioden 2009-2012, slik at man får en mest mulig samlet og koordinert innsats som tjener byens brukere.

Handlingsplan for universell utforming er sendt på høring til brukerorganisasjonene, bydelene samt aktuelle etater og virksomheter.

2 STATUS 2008

"Svært mange bygninger og uteområder har en utforming som utestenger eller skaper hindringer for mange. Trapper er kanskje det tydeligste symbolet på utestenging, men også høye fortauskanter, brosteinsgater og mangelfull snømåking gjør det vanskelig å ta seg fram for mange. Reklameskilt på fortauer, uheldig plassering av stolper og generell dårlig merkning av dører og trapper skaper hindringer for synshemmede"

(Sosial- og helsedirektoratet, 2008).

2.1 Manglende universell utforming – et samfunnsproblem

Når bygningen eller uteområdet er utformet slik at noen ikke kan komme inn eller får unødige problemer med å delta i aktivitetene, er det et samfunnsproblem og det forsterker de økonomiske og sosiale forskjellene i samfunnet (Sosial- og helsedirektoratet, 2008). En befolkningsundersøkelse utført av Synovate for Norges Blindeforbund viser at på landsbasis har nesten 1,2 millioner mennesker i løpet av de siste 12 månedene opplevd uhell eller kommet i farlige situasjoner på grunn av bygningsmessige forhold. I Oslo opplever 23 % av befolkningen uhell/farlige situasjoner på grunn av hull eller ujevnheter i gangareal mot 15 % i Norge totalt. Undersøkelsen viser at de mest alvorlige skadene forekommer ofte blant personer som har opplevd uhell på grunn av trapper og kanter. Andre forhold som skaper faresoner er blant annet hull og ujevnheter i bakken, glassflater, skilt, stolper eller andre hindringer i gangarealer (Synovate, 2008).

2.2 Lovverk og veiledningsmateriell

På statlig hold har det de siste årene blitt lagt ned et betydelig arbeid for å oppnå universell utforming innen viktige samfunnsområder, blant annet gjennom endringer i lovverk, utarbeidelse av regjeringens handlingsplan for økt tilgjengelighet, veiledningsmateriell etc. Regjeringens mål er at alle samfunnsborgere skal ha like muligheter til personlig utvikling og livsutfoldelse. Samfunnsskapte hindringer kan gi dårligere vilkår for utdanning, arbeid og aktivt sosialt liv for personer med nedsatt funksjonsevne. Regjeringen har utarbeidet en handlingsplan for økt tilgjengelighet, som skal være en aktiv plan for å bøte på dette. Strategien universell utforming er lagt til grunn i arbeidet. Det sentrale arbeidet med universell utforming følges opp i kommunene, blant annet gjennom strategiplaner og handlingsplaner.

Tiltak innen Samferdselsetatens ansvarsområde berøres av flere ulike lover, retningslinjer og veiledere, og det utvikles stadig nye normer og veiledningsmateriell som fokuserer på universell utforming. Da det aktuelle grunnlaget er under stadig oppdatering henvises det til etatens nettsider om universell utforming, der det er utarbeidet en oversikt over aktuelle lover og regler: www.samferdselsetaten.oslo.kommune.no.

2.3 Samferdselsetatens arbeid med universell utforming

Retten til samfunnsdeltagelse avhenger av planleggingen, utformingen og vedlikeholdet av det offentlige rom. Samferdselsetaten har arbeidet med tilgjengelighet lenge, men først de siste to-tre årene har dette blitt et eget fokusområde med mer helhetlig og systematisk arbeid.

Styringsdokumenter

Temaet universell utforming er innarbeidet i Samferdselsetatens strategiske plan. Det foreligger også et eget strategisk dokument for Samferdselsetatens arbeid med universell

utforming som ble utarbeidet i 2006. Samferdselsetatens internettsider har eget temapunkt for universell utforming, der informasjon om etatens arbeid publiseres.

Samferdselsetaten har igangsatt arbeidet med å revidere gatenormalene for Oslo, slik at blant annet hensynet universell utforming ivaretas. Etaten har også utarbeidet en veileder for ledelinjer til kollektivtransporten

Grave- og anleggsarbeid

Det er utarbeidet ny graveinstruks der det stilles krav til tilgjengelighet og universell utforming. Graving i veier og gater medfører ulemper for trafikanter, gående, syklende, næringsdrivende og beboere ved graveområdet. I tillegg medfører graving fare for redusert trafiksikkerhet. Graveinstruksen er utarbeidet for at ulempene skal bli minst mulig og for å klargjøre hvilke krav som settes til både byggherre og entreprenør som skal gjennomføre gravearbeidet. Graveinstruksen har et eget punkt om universell utforming, der det heter at

"(...) omgivelsene ved gravestedet skal være utformet slik at de kan brukes av alle mennesker, og være tilrettelagt for fremkommelighet i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing eller spesiell tiltak. På gravestedet skal det derfor alltid være mulig å passere for alle og ikke minst for funksjonshemmede som for eksempel svaksynte, blinde, bevegelseshemmede, rullestolbrukere og personer med rullator og personer som triller barnevogn"

(Samferdselsetaten, 2008b).

Drift og vedlikehold

Målet for vinterdriften er å gi god fremkommelighet og trafiksikkerhet for alle trafikanter. Hovedveier, bussruter og bratte bakker skal være ferdigstrødd innen 4 timer etter at behovet oppstod, mens boliggate skal være strødd innen 12 timer. Brøyting av fortau mellom Ring 1 og grensen til "indre by" definert i *Politivedtekt for Oslo* iverksettes når det er målt 3 cm snø. I indre by utenfor Ring 1 skal fortau langs hovedveiene være strødd innen 4 timer, mens fortau langs boligveiene skal være strødd innen 12 timer. Langs de viktigste gangtraseene koster og saltes fortauet. Fortauer og boligveier strøs med singel når det er glatt, mens hovedveier og bratte bakker strøs fortrinnsvis med salt. Samferdselsetatens entreprenører strør ikke lenger med saltblandet sand, kun strøsingel blir benyttet. Dette er en vesentlig endring som er med på å bedre byluften, og som reduserer uønsket forurensing. Samferdselsetaten strør også fotgjengerovergangene, og snøranken ved fotgjengerfelt og inn til signalstolpene fjernes samtidig med brøytingen. Kommunale trapper blir måkt manuelt.

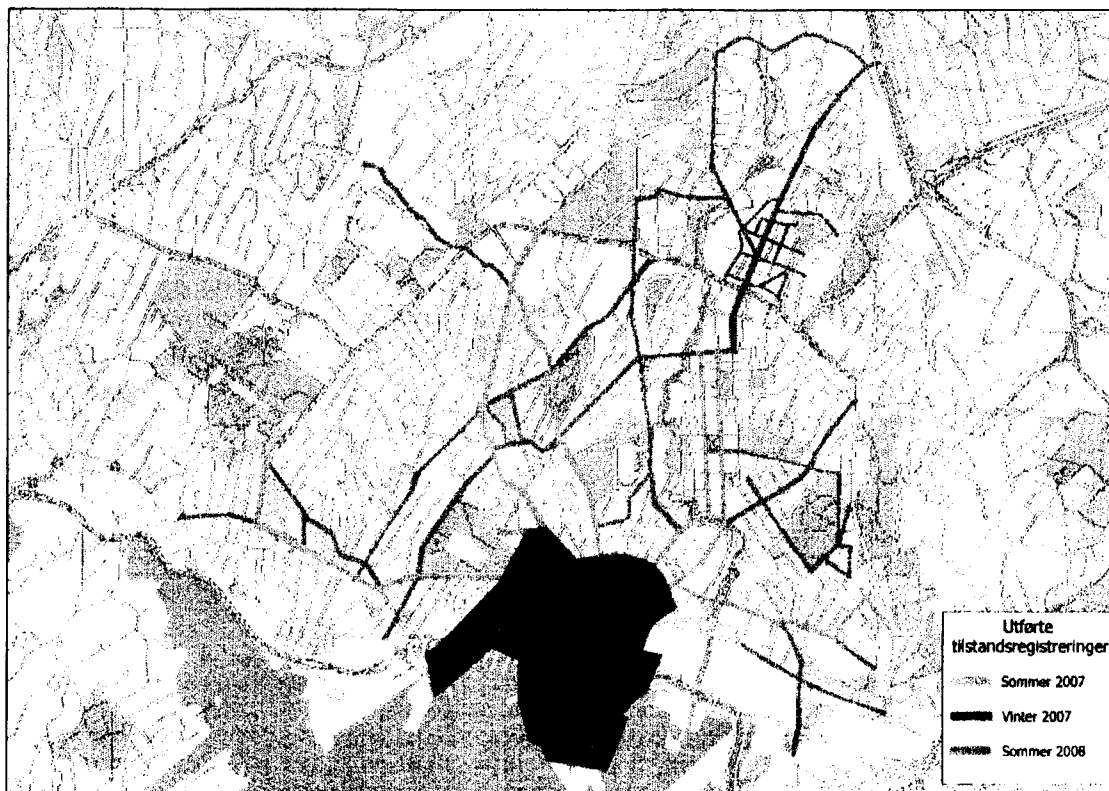
Internt og eksternt samarbeid

Etaten har i dag en egen koordinator som arbeider med universell utforming både internt og i samarbeid med brukerorganisasjoner og andre etater og virksomheter. Samferdselsetaten har opprettet et brukerråd med representanter fra brukerorganisasjonene, et eksternt nettverk med representanter fra ulike etater og virksomheter, samt et internt nettverk med representanter fra ulike seksjoner i etaten. Det er også gjennomført tiltak med hensyn til kompetanseoppbygging av etatens medarbeidere. I løpet av høsten 2008 har ca 50 medarbeidere deltatt på 3 dagers kurs i universell utforming.

Tilstandsregistrering

For å få kunnskap om hvilke fysiske tiltak Samferdselsetaten må gjøre for at kommunale veier, gater, plasser, fortau og lignende skal være tilgjengelige for alle er det utført tilstandsregistreringer av ulike gater og områder i Oslo. Tilstandsregistreringene danner utgangspunkt for anbefaling av konkrete tiltak, og avdekker gode og dårlige eksempler med hensyn til universell utforming. Gjennom tilstandsvurderingene avdekkes også behov for å gjennomføre større utbedringer, for eksempel behov for total gateopprusting.

Tilstandsregistreringer er gjennomført i Oslo sentrum og i viktige forbindelser ut av sentrum og utbedringstiltak er igangsatt enkelte steder. Kartet nedenfor viser det som er registrert.

Illustrasjonen viser områder som er registrert med hensyn til universell utforming og tilgjengelighet for alle.

Fysiske tiltak

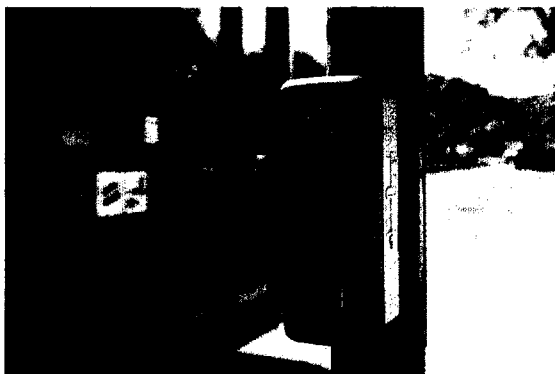
Universell utforming er innarbeidet som tema i etatens anskaffelser og er en viktig premiss i etatens forprosjekter, reguleringsplaner, detalj- og byggeplaner.

Samferdselsetaten har gjennomført flere fysiske tiltak som øker tilgjengeligheten. Gågater er rehabilitert med ledelinjer og forbedret atkomst til gårdene, nedsenket kantstein ved gangfelt er utbedret en rekke steder og lydsignal er installert i ca 190 av 216 signalanlegg. Varselsindikator er anlagt ved noen gangfelt og Samferdselsetaten utreder ulike løsninger for hvordan dette skal utføres.

Tiltak knyttet til kollektivtrafikk er et høyt prioritert område i Samferdselsetaten. Samferdselsetaten har etablert et eget prosjekt SamFram, som er tillagt ansvar for planlegging og gjennomføring av kollektivtrafikktiltak på det kommunale veinettet i Oslo. Prosjektet samarbeider med brukere og kollektivselskapene. Det arbeides med flere ulike slags tiltak, blant annet etablering av høystandard holdeplasser, ledelinjer på holdeplass, fortau og gangforbindelser til og fra holdeplassene, informasjonstiltak, samlokalisering etc. Det gjennomføres også kartlegging av bussruter med blant annet vurdering av tilgjengeligheten. I forbindelse med kollektivtrafikktiltak er det høy fokus på universell utforming.

Gode eksempler

Tilstandsregistreringene viser flere gode eksempler med hensyn til universell utforming.

Lydsignal med relieffkart. Lydsignal er installert ved ca 87 % av signalanleggene Samferdselsetaten har ansvaret for. Foto: Samferdselsetaten.

Det er gjennomført flere prosjekter med ledelinjer, både på holdeplasser og i gågater. Foto: Samferdselsetaten.

Soneinndeling med forskjellig belegg gir et logisk og lettlest gangareal. Møbleringssonen er ført helt frem til gangfelt, og det er god kontrast mellom de ulike materialene. Foto: Samferdselsetaten.

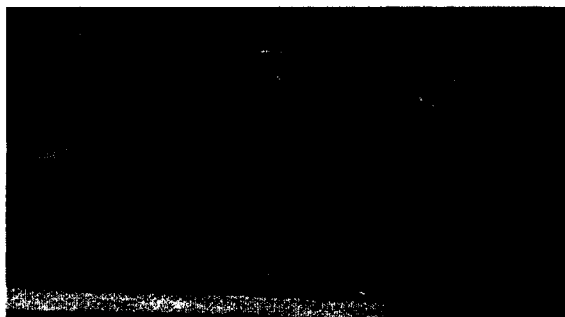
Soneinndeling med ulikt belegg i møblerings- og gangarealet. Foto: Samferdselsetaten.

Dårlige eksempler

Dessverre avdekker tilstandsregistreringene at man på mange steder har behov for mange tiltak for å skape god tilgjengelighet til byens uterom.

Holdeplassen beslaglegger store deler av fortauet. Lehuset og salgsinnretninger gir redusert fremkommelighet. Foto: Samferdselsetaten.

Salgsinnretningene reduserer fremkommeligheten på fortauet, og gjør det spesielt vanskelig for bevegelses- og synshemmede. Foto: Samferdselsetaten.

Salgsinnretninger på fortauet kombinert med trær gir redusert fremkommelighet. Foto: Samferdselsetaten.

Betonggrisen forhindrer kjøring på fortau, men reduserer fremkommelighet for gående og kan være til fare for synshemmede. Foto: Samferdselsetaten.

Ved gravearbeid reduseres ofte fremkommeligheten, og sikringen av anlegget er mangelfull. Foto: Samferdselsetaten

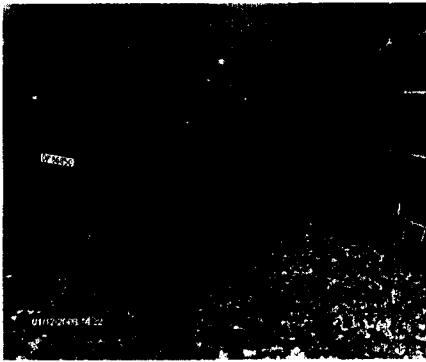
Fotgjengeren benytter sykkelfeltet og kjørebane på grunn av gravearbeid. Sikringen av anlegget er mangelfull. Foto: Samferdselsetaten

Manglende brøyting ved gangfelt gir dårlig fremkommelighet for alle og blir et stort problem for syns- og bevegelseshemmede. Foto: Samferdselsetaten.

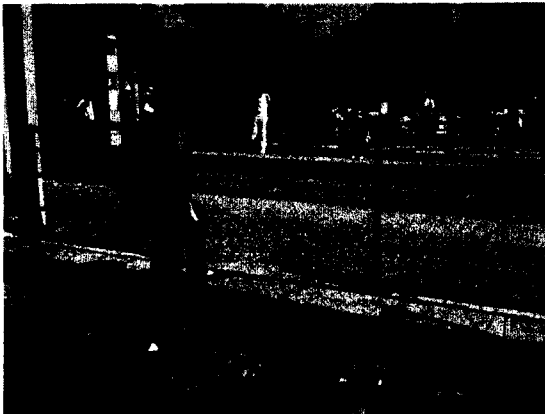
Issvull ved gangfelt gir dårlig fremkommelighet for alle og blir et stort problem for syns- og bevegelseshemmede. Foto: Samferdselsetaten.

Løv på fortauet gjør det glatt, samt at det blir vanskelig å se ujevnheter i gangarealet. Foto: Samferdselsetaten.

Et smalt fortau med slitt dekke blir her ufremkommelig på grunn av at kummene ligger henslengt. Foto: Samferdselsetaten

På grunn av anleggsarbeider i Stortingsgata ble fotgjengerne ledet til å krysse kjørebane ved holdeplass. Høydeforskjellen mellom kjørebane og holdeplassareal er uakseptable som gangsoner. Ved hjelp av enkle grep er krysningspunktet gjort midlertidig tilgjengelig for alle. Foto: Samferdselsetaten.

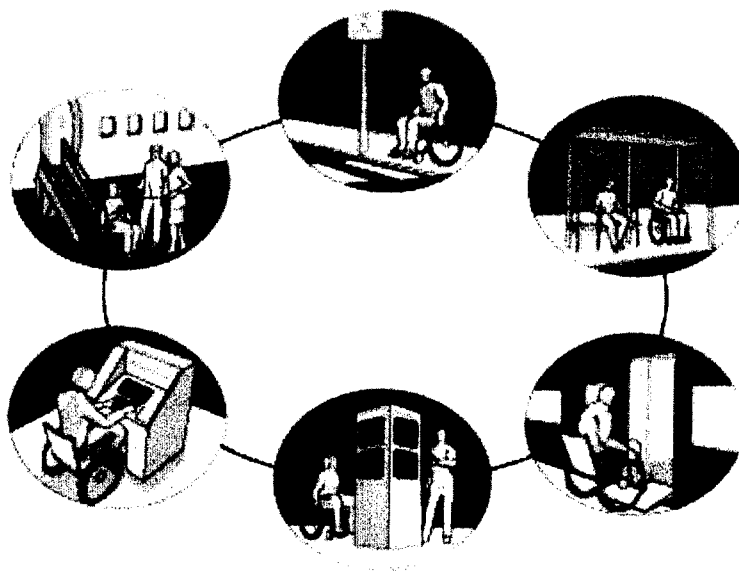
3 PRIORITERING AV TILTAK

Handlingsplan for universell utforming skal etablere et system for inndeling og prioritering av tiltak som må gjøres for å oppnå universell utforming og tilgjengelighet for alle på gater, veier og plasser innenfor Samferdselsetatens ansvarsområde. Planen omfatter både fysiske og ikke-fysiske tiltak, og det er lagt opp til en strategi for prioritering av de ulike tiltakene. Gjennomføring av tiltak beskrevet i handlingsplanen er avhengig av de til enhver tid gjeldende politiske og økonomiske rammer og føringer.

3.1 Sammenhengende reisekjede

For mennesker med funksjonsnedsettelser er samspillet mellom de ulike delene av reisekjeden avgjørende for brukbarheten av tilbudet. *"Utforming av hele reisekjeden etter prinsippene om universell utforming bidrar til økt kvalitet og reiseaktivitet for alle reisende"* (NHF, 2005).

For å få til et sammenhengende nett som tilfredsstillt kravet til universell utforming tas det utgangspunkt i reisekjedens hovedledd. Dette omfatter veien til og fra holdeplassen, selve holdeplassen/terminalen, transportmidlet, informasjon, betalingssystemer, samt assistanse, service og opplæring. For å få til et godt samspill mellom reisekjedens ulike deler må det gjennomføres både fysiske og ikke-fysiske tiltak. Deler av reisekjeden faller utenfor Samferdselsetatens ansvarsområde. Her er det imidlertid viktig med tverrsektoriell samhandling og at etaten gjennom sitt arbeid påvirker andre etater og virksomheter, slik at hele reisekjeden blir tilgjengelig.

Reisekjedens hovedledd. Illustrasjon: David Keeping. Kilde: NHF 2005.

3.2 Ikke-fysiske tiltak

De ikke-fysiske tiltakene skal danne grunnlaget for gjennomføring av hensiktsmessige fysiske tiltak, og skal gi Samferdselsetaten den nødvendige kompetanse og grunnlagsmaterieell for å kunne ivareta hensynet til universell utforming og tilgjengelighet for alle på en tilfredsstillende måte i sitt arbeid. Eksempler på ikke-fysiske tiltak er

kompetanseheving, oppdatering av saksbehandlingsrutiner og normer, utarbeidelse av veiledningsmateriell, kontroll og lignende.

Forslag til prioritering av ikke-fysiske tiltak

Ikke-fysiske tiltak gjennomføres ved bruk av interne ressurser eller ved kjøp av konsulenttjenester. Det er vanskelig å beskrive en konkret strategi for å prioritere de ikke-fysiske tiltakene. Men det er lagt opp til at det er viktig å jobbe for at Samferdselsetaten har det nødvendige grunnlaget for å ivareta universell utforming innen sine ansvarsområder. Dette innebærer blant annet oppdatering av styringsdokumenter og saksbehandlingsrutiner, slik at saksbehandlere og prosjektledere har gode verktøy for å sikre at hensynet til universell utforming får høy fokus. Sammen med kompetansebyggende tiltak vil dette gjøre Samferdselsetaten godt rustet i arbeidet.

Oppdatering av etatens gatenormaler anses også som en svært viktig oppgave, både fordi Statens vegvesens håndbok 017 nå er revidert, men ikke minst på grunn av at kravet til universell utforming har fått forsterket fokus gjennom blant annet lovendringer. Da erfaringsgrunnlaget for løsninger rettet mot universell utforming er mangelfullt, er det også viktig at man gjennom utrednings- og utviklingsarbeid jobber for å komme frem til gode fysiske løsninger. Dette arbeidet bør skje i samarbeid med sentrale myndigheter, andre kommuner og brukerorganisasjonene. Evaluering er også et forhold som bør ha høyt fokus i denne forbindelse. Kun gjennom en bevisst evaluering vil man kunne få den nødvendige utvikling av løsninger samt den kompetanseoverføring som er nødvendig for å lykkes i arbeidet med universell utforming og tilgjengelighet for alle.

Det er også viktig at arbeidet som utføres kontrolleres og følges opp, slik at intensjonene med de fysiske løsningene ivaretas gjennom forvaltningen. For at et anlegg som er bygget etter prinsippene om universell utforming skal kunne opprettholde sin tiltenkte funksjon, må ikke brukbarheten svekkes av utilsiktet bruk eller manglende drift og vedlikehold. Leie av gategrunn til salgsareal, uteservering og lignende kan være en berikelse for bylivet, men i mange tilfeller ser man at disse aktivitetene fyller opp så store deler av fortauet at det blir vanskelig å passere. Elementer som plasseres uten hensyn til gangsoner kan redusere fremkommeligheten og enkelte brukergruppers mulighet for bruk av det offentlige rom. Det er viktig at man tilrettelegger for en allsidig bruk av byens rom, men at man gjennom forvaltning og kontroll sikrer at denne bruken ikke utestenger enkelte fra å delta i byens aktiviteter. Det er derfor viktig at Samferdselsetaten arbeider for at tilgjengeligheten bedres gjennom kontroll og gjennom sine ulike samarbeidsfora.

3.3 Fysiske tiltak

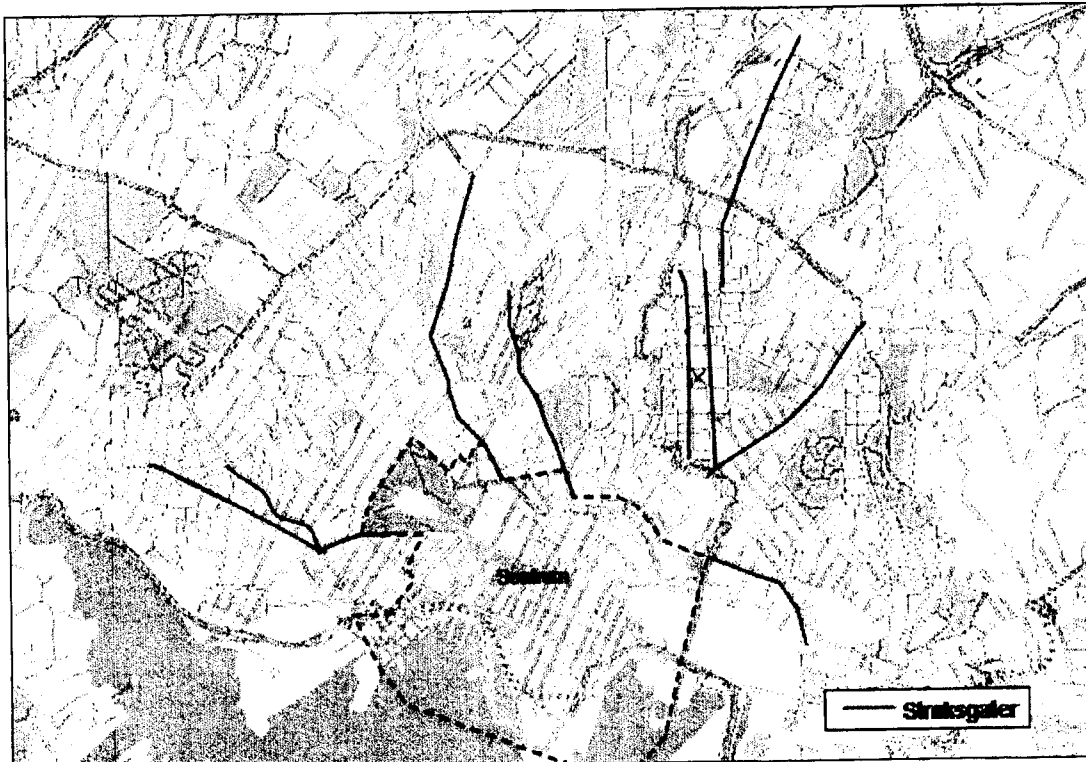
Fysiske tiltak skal bedre tilgjengeligheten til offentlige byrom som forvaltes av Samferdselsetaten. Ved å ta utgangspunkt i et sentralt start- og målpunkt og gjennomføre tiltak i viktige forbindelser og områder ut fra dette punktet, kan man skape god tilgjengelighet og sammenheng. Innenfor prioriterte forbindelser og områder utføres nødvendige tiltak i den grad det lar seg gjøre. Det er foreslått at det tas utgangspunkt i Jernbanetorget som er under opprusting, og at forbindelser ut fra dette start- og målpunktet prioriteres med hensyn til gjennomføring av fysiske tiltak. Denne tilnærmingen er forenbar med etatens visjon for arbeidet med universell utforming. Planen inneholder ikke kollektivtiltak, da disse ivaretas i eget prosjekt i Samferdselsetaten.

Inndeling av byens, gater, plasser og torg

I tillegg til at forbindelser og plasser i indre by er tilgjengelige, er det viktig å se på enkeltområder også utenfor indre by. Mange personer ferdes sjelden i sentrum, men oppsøker lokalsentra. Tilstandsregistrering og gjennomføring av tiltak i tilknytting til lokale sentra/møteplasser i ytre by bør derfor igangsettes parallelt med tiltak i indre by. For å

prioritere hvor det skal gjennomføres fysiske tiltak er det tatt utgangspunkt i en overordnet inndeling av byens gater, plasser og torg. I forslag til Kommunedelplan for torg- og møteplasser (Plan- og bygningsetaten, 2007) er det foreslått en femdelt inndeling av viktige gater, veier, torg og plasser i både indre og ytre by.

Strøksgate er en gate utenfor sentrum med høy grad av sentralitet og et variert handelstilbud supplert med øvrige urbane funksjoner og egenskaper. Strøksgatene har en viktig funksjon som møtested på hele eller deler av strekningen, men også som transportårer for offentlig transport. Strøksgatene er de sentrale forbindelsesårer fra sentrum og bør derfor være høyt prioritert.

Strøksgater Samferdselsetaten har ansvaret for.

Samferdselsetaten har ansvaret for følgende strøksgater:

- Bygdøy allé fra Solli plass til Nobels gate
- Frognerveien fra Solli plass til Amtmann Furus plass. Strekningen videre til Frogner plass er definert som annen gate som skal tilrettelegges som møteplass
- Pilestredet fra Holbergs gate til Bislett og Thereses gate
- Ullevålsveien fra Keysers gate til Collets gate
- Markveien fra Torggata til Sanner gata
- Thorvald Meyers gate fra Storgata til Sanner gata
- Tøftes gate fra Schleppegrells gate til Biermanns gate, Vogts gate fra Biermanns gate til Åsengata, Sandakerveien fra Åsengata til Sandaker senter.
- Brugata, Grønland og Grønlandsleiret fra Grønland til Schweigaards gate
- Trondheimsveien fra Storgata til Carl Berners plass. Trondheimsveien videre til Mailundveien er også definert som strøksgate, men faller utenfor Samferdselsetatens ansvarsområde

Bogstadveien er også definert som strøksgate, men faller utenfor Samferdselsetatens ansvarsområde.

Annen gate som skal tilrettelegges som møtested har samme egenskaper som møtested som strøgsgate, men kan for eksempel ha noe lavere fotgjengerintensitet og aktivitetsnivå. Noen av disse gatene ligger i tilknytting til strøgsgatene og tiltak kan med fordel gjennomføres samtidig med tiltak i den nærliggende strøgsgate.

Overordnet forbindelse er overordnede turveier og andre viktige gangbaserte forbindelser til og mellom byens torg og møteplasser. Turveier er Friluftsetatens ansvarsområde, mens noen av de andre gangbaserte forbindelsene er Samferdselsetatens ansvar.

Torg/plass tilsvarer i stor grad det man tenker med bymessige plasser i indre Oslo og i sentre i ytre by. Mange av disse plassene forvaltes av Samferdselsetaten. Det bør gjennomføres tiltak i sentre i ytre by samtidig med tiltak i indre by.

Annen overordnet møteplass er bl.a. parker, idretts-/lekeområder og andre grøntområder, og gårdsanlegg. Disse vil i hovedsak falle utenfor Samferdselsetatens ansvarsområde.

Forslag til prioritering av fysiske tiltak

Tiltak prioriteres i *strøgsgatene*, da disse danner de viktigste ferdselsårene inn til sentrum samtidig som de er en møteplass i seg selv. Det ble gjennomført tilstandsregistreringer i alle strøgsgatene sommeren 2007 og 2008. I perioden 2009-2012 bør det gjennomføres tiltak i minimum 1-2 strøgsgater per år. Høsten 2008 igangsettes tiltak i Pilestredet og Thereses gate. *Annen gate som skal tilrettelegges som møtested* prioriteres når de ligger i tilknytting til en strøgsgate. Øvrige gater i denne kategorien prioriteres ikke innenfor handlingsplanens periode. Som et supplement til strøgsgate og annen gate som skal tilrettelegges som møtested må det ses på viktige *forbindelser på tvers*. Disse er ikke definert i forslag til Kommunedelplan for torg og møteplasser. Det er utført tilstandsregistrering i et par slike forbindelser sommeren 2008, og tiltak i disse bør gjennomføres i løpet av handlingsplanens periode. Av hensyn til tilgjengelige ressurser og midler er tiltak i de gangbaserte forbindelsene ikke prioritert i handlingsplanen. Når det gjelder torg/plasser bør det i løpet av handlingsplanens periode igangsettes tiltak i sentre i de bydelene der det ikke er strøgsgater. Dette gjelder følgende bydeler: Alna, Bjerke, Grorud, Nordre Aker, Nordstrand, Stovner, Søndre Nordstrand, Ullern, Vestre Aker og Østensjø. Omfanget av tiltak i disse bydelene må vurderes i forhold til tilgjengelige ressurser i perioden.

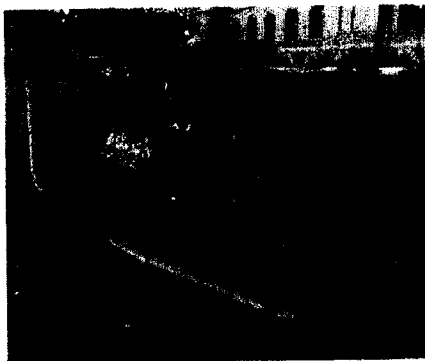
Prioritering av fysiske tiltak:						
Sted	Hva utføres i handlingsplanens periode	2009	2010	2011	2012	Senere
Sentrum	Diverse enkelttiltak	x	x	x	x	x
Strøgsgater	1-2 gater per år	x	x	x	x	x
Annen gate som skal tilrettelegges som møteplass	Når de ligger i tilknytting til strøgsgate, øvrige gater senere	x	x	x	x	x
Overordnet forbindelse	Ikke prioritert					x
Torg/plasser	Torg/plasser i bydeler uten strøgsgater		x	x	x	x
Annen overordnet møteplass	Faller utenfor Samferdselsetatens ansvarsområde					
Forbindelser på tvers	2 forbindelser ble registrert i 2008, tiltak i en av disse bør gjennomføres innenfor handlingsplanens periode				x	x
Prosjektering av større tiltak	Det tas utgangspunkt i tilstandsregistreringene.	x	x	x	x	x
Annet	Mindre fysiske tiltak basert på henvendelser fra brukerorganisasjonene		x	x	x	x

I forslag til Kommunedelplan for torg og møteplasser er sentrumsområdet holdt utenfor. I handlingsplanens periode skal det også gjennomføres tiltak her med utgangspunkt i utført tilstandsregistrering.

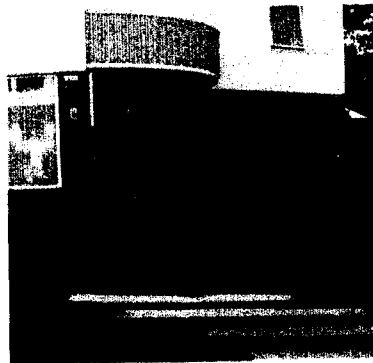
Innenfor investeringsbudsjettet bør det også være rom for gjennomføring av mindre fysiske tiltak basert på henvendelser fra brukerorganisasjonene.

Gjennomføring av fysiske tiltak

Som utgangspunkt gjennomføres alle typer tiltak i et prioritert område. Mange tiltak lar seg gjennomføre som strakstiltak, det vil si at tiltakene kan utføres som standardløsninger og at det ikke er behov for prosjektering. Eksempler på slike tiltak er flytting av løse og enkelte faste elementer, utskifting av vannrenner og rehabilitering av dekke. I et prioritert område kan det imidlertid også være forhold som krever større ombygging og prosjektering, og som ikke kan gjennomføres som strakstiltak. Noen tiltak kan være kostnadskreven, samtidig som man må følge gitte krav til planprosesser. Gjennomføring av større tiltak kan derfor ta opptil flere år, avhengig av kompleksitet og tilgjengelige ressurser. Eksempler på slike tiltak er flytting av større konstruksjoner, heving av kjørebane for å oppnå tilfredsstillende tverrfall på fortau og riktig nedsenk ved gangfelt der dette kompliseres av forhold i grunnen eller langs fasade.

Fjerning av løse elementer og utbedring av dekke er enkle tiltak som kan løses raskt. Foto: SWECO.

Store høydeforskjeller krever større tiltak, og må prosjekteres. Foto: Samferdselsetaten.

Flytting av KL-master, vil være et omfattende tiltak. Foto: Samferdselsetaten.

De første årene fokuseres det på gjennomføring av mange mindre tiltak som kan gjennomføres raskt, samtidig som man igangsetter prosjektering slik at man får nødvendig planreserve. Det kan også være aktuelt å utføre kun en tiltakstype i et større område. Dette kan være en tiltakstype som anses som spesielt viktig, og der man ser at tiltaket har stor betydning for en eller flere brukergrupper. Tiltakstyper som anses å ha stor effekt for en eller flere brukergrupper bør kunne utføres uavhengig av andre tiltak. Aktuelle tiltakstyper kan for eksempel være etablering av lydfyr i signalanlegg, fjerning av løse og faste hindringer, utbedring av vannrenner, reasfaltering og utbedring av dekke etc. Oslo kommune har allerede god erfaring med slike tiltak gjennom Trafikketatens opprydding av løsfotekreklame i forbindelse med forsøksordning med kommunal håndhevelse av politivedtekter.

Kostnader

Med utgangspunkt i utførte tilstandsregistreringer er det gjennomført kostnadsberegninger av strekningene som ble registrert sommeren 2007 og 2008, samt for enkelttiltak i Oslo sentrum basert på en registrering vinteren 2007. Kostnadsvurderingene er basert på erfaringstall. Tiltak som krever større prosjektering, etablering av ledelinjer, samt flytting av faste og løse elementer er ikke med i beregningene. På grunn av stor usikkerhet knyttet til omfanget av arbeidet har prisene stor usikkerhet. For strøgsgater er det beregnet at utbedring av dekke

(med asfalt), oppmerking av gangfelt, flytting av gangfelt, etablering av riktig nedsenk ved gangfelt og krysningspunkt, etablering av varsel ved fare, etablering av møbleringssone og utskifting av vannrenne vil koste ca 2 millioner per gate. For enkelttiltak i Oslo sentrum er det for eksempel beregnet at utskifting av gamle vannrenner vil koste ca kr 1 000 000. Prisen vil avhenge av materialbruk.

3.4 Tiltak som ikke inngår i handlingsplanen

Som del av reisekjeden er forhold knyttet til kollektivtrafikk svært viktig av hensyn til universell utforming. Samferdselsetaten har etablert et eget prosjekt SamFram som er tillagt ansvar for planlegging og gjennomføring av kollektivtrafikktiltak på det kommunale veinettet i Oslo. Dette med bakgrunn i Samferdselsetatens ønske om å ha et spesielt fokus på miljøvennlige transportformer og forbedring av framkommeligheten for disse transportformene. Prosjektet sikrer at de kollektivprosjekter som etaten har ansvar for gjennomføres som planlagt med hensyn til økonomi, fremdrift og kvalitet. SamFram er både internt i etaten og overfor eksterne aktører en pådriver i arbeidet med å forbedre forholdene for kollektivtransporten i Oslo. Kollektivtiltakene gjennomføres i henhold til egne prioriteringer, og er derfor ikke beskrevet som tiltak i handlingsplan for universell utforming. Det er imidlertid svært viktig at universell utforming vektlegges i arbeidet med kollektivtiltakene. For eksempel bør kollektivlinjer kartlegges med hensyn på å bedre tilgjengeligheten til offentlig transport. Holdeplasser bør utbedres, slik at hensynet til universell utforming ivaretas. Holdeplassen bør være utstyrt med benker, lys og lehus, i tillegg til at de bygges med riktig kantsteinshøyde og ledelinjer. SIS (sanntidsinformasjonssystem) med lydannonsering bør etableres på alle holdeplasser.

Samferdselsetaten har også ansvaret for signalanlegg på kommunalveinettet. I dag er det installert lydsignal i ca 190 av 216 signalanlegg. Ved oppgradering av signalanlegg skal arbeidet omfatte etablering av akustisk signal, taktil pil og kart. I tillegg skal det ved istandsettelsen etableres riktig nedsenk og varselsindikator ved gangfelt. Installasjoner i krysset som er til hinder for framkommeligheten må vurderes flyttet. Oppgradering av signalanlegg skjer i henhold til egne planer og i forhold til SIS og trafiksikkerhet, og er derfor ikke omtalt som egne tiltak i handlingsplanen.

3.5 Omprioritering i løpet av handlingsplanens periode

Den til enhver gjeldende økonomiske situasjonen kan medføre omprioritering av tiltak i handlingsplanen. Opparbeidelse av planreserver er viktig for å være forberedt dersom etaten får økte bevilgninger øremerket universell utforming og tilgjengelighet. Reduserte bevilgninger kan imidlertid medføre at enkelte tiltak må nedprioriteres. Politiske føringer kan også påvirke hvilke tiltak som gjennomføres og fremdriften for disse.

Det gjøres oppmerksom på at det gjennom forskrifter til ny plan- og bygningslov kan komme krav og tidsfrister til eksisterende uteområder som kan medføre endret prioritering i handlingsplanen.

Det kan også være grunn til omprioritering av tiltak med bakgrunn i etatens egne prosjekter innen ulike budsjettposter, samt andre etaters prosjekter. Dette kan for eksempel være oppgradering av et område med hensyn til universell utforming og tilgjengelighet i forbindelse med ombygging av t-banestasjoner. En forutsetning bør da være at hensynet til universell utforming er ivaretatt i prosjektet. I forbindelse med utarbeidelse av handlingsplanen er det ikke kommet spesifikke tilbakemeldinger fra andre etater om prosjekter som initierer tiltak fra Samferdselsetatens side. Det forventes imidlertid at dette kan bli aktuelt i løpet av handlingsplanens periode.

Handlingsplan for universell utforming 2009-2012

Enkelte bydeler har meldt om gjennomføring av tilstandsregistreringer og opprettelse av tverrpolitiske arbeidsgrupper som ønsker å se på situasjonen med hensyn til universell utforming. Behov som meldes inn gjennom slikt arbeid kan også danne grunnlag for omprioritering av tiltak i handlingsplanen.

4 TILTAK I PERIODEN 2009-2012

"Universell utforming må sikres ivarett i alle ledd, både i ulike planfaser, for utførelsen og for forvaltning drift og vedlikehold" (Plan- og bygningsetaten, 2008). Samferdselsetaten har mange oppgaver som berører universell utforming. Selv om man de siste årene har fått økt fokus på universell utforming viser tilstandsregistreringene at mye bør gjøres for å skape et tilgjengelig utemiljø. Foruten konkrete fysiske tiltak kan Samferdselsetaten bidra til en universell utformet og tilgjengelig by gjennom informasjon, forvaltningspraksis, kontroll, rutiner og veiledere.

Det er viktig at tiltak knyttet til investeringsbudsjettet følges opp og suppleres med tiltak også innenfor andre budsjettområder.

De ulike tiltakene i handlingsplanen er kategorisert i forhold til etatens ulike ansvarsområder og er beskrevet i de etterfølgende tiltaksgruppene. Det bemerkes at en seksjon kan berøres av tiltak som ligger utenfor sitt ordinære ansvarsområde, da samarbeid på tvers av seksjoner og avdelinger er en viktig premisse for å ivareta universell utforming i alle ledd og på en helhetlig måte.

4.1 Kompetanse

Delmål

Alle ansatte skal vite betydningen av universell utforming og ha den nødvendige kompetansen for å følge opp dette i sitt daglige arbeid.

Måloppnåelse forutsetter at arbeidet koordineres internt og at det gjennomføres kompetansehevede tiltak.

TILTAK	NÅR	ANSVARLIG	SAMARBEID	KOSTNAD
Kompetanse				
Samferdselsetaten skal ha en koordinator for universell utforming, som skal følge opp etatsovergrepene tiltak, samarbeidsfora etc.	2009-2012	Plan- og utbyggingsavdelingen	Øvrige avdelinger	Lønnskostnad
Universell utforming skal være integrert i personalpolitikken.	2009-2012	Stab	Øvrige avdelinger	Interne ressurser
Egne lokaler skal vurderes med hensyn til tilgjengelighet.	2009	Økonomi	Brukerorganisasjonene	

Samferdselsetaten skal ha en intern gruppe for universell utforming med representanter fra de ulike avdelingene. Hensikten er å koordinere arbeidet internt i etaten. Deltakerne utpekes innen første kvartal 2009.	Første kvartal 2009	UU-koordinator	Avdelinger Seksjoner	Interne ressurser
Universell utforming skal ivaretas av alle seksjoner. Omfanget avhenger av ansvarsoppgaver. Ansvarlige i hver seksjon skal utpekes av avdelingsdirektør.	2008	Avdelingsdirektør	Seksjonene	Interne ressurser
Det gjennomføres universell utformingskurs internt i organisasjonen.	2009-2012	UU-koordinator	Intergruppen for UU	Kurskostnad
Det skal legges opp til deltakelse på seminarer og konferanser, både med hensyn på kompetanseheving og for å synliggjøre etatens innsats.	2009-2002	UU-koordinator Seksjonene		Interne ressurser
I forbindelse med studieturer skal det fokuseres på universell utforming slik at de ansattes kompetanse økes.	Årlig	De ulike seksjonene		Reisekostnad
Det gjennomføres faglunsi med universell utforming som tema, med erfaringsoverføring fra ulike prosjekter og ulike tema.	4-6 ganger i året	UU-koordinator ¹	Intergruppen for UU	Interne ressurser

¹ Det foreslås at det utarbeides en liste der ansvaret for UU-lunsi fordeles blant de ulike seksjonene.

4.2 Samarbeid

Delmål

Samferdselsetaten skal ha etablert gode samarbeidsrutiner med brukerorganisasjonene, andre etater og virksomheter og private aktører.

- Tverrsektoriell samhandling er viktig for å sikre en sammenhengende reisekjede.
- Gjennom samarbeid med brukerorganisasjonene skal Samferdselsetaten få viktige innspill til sitt arbeid.
- Samferdselsetaten skal påvirke sine samarbeidspartnere og eksterne aktører.

Handlingsplan for universell utforming 2009-2012

TILTAK	NÅR	ANSVARLIG	SAMARBEID	KOSTNAD
Samarbeid				
Samferdselsetaten skal samarbeide med andre etater og virksomheter gjennom en nettverksgruppe for universell utforming.	2009-2012	UU-koordinator	Øvrige etater og virksomheter	Interne ressurser
Samferdselsetaten skal samarbeide med brukerorganisasjonene. Samarbeidet organiseres gjennom brukerrådsmøter.	2009-2012	UU-koordinator	Brukerorganisasjonene	Interne ressurser
Samferdselsetaten skal gjennom ulike samarbeidsfora være en pådriver for å få til en bedre situasjon med hensyn til tilgjengeligheten i byens gater.	Initieres i 2009, følges opp videre	Etatens representanter i de ulike samarbeidsfora.	UU-koordinator	Interne ressurser
Ansvarlige for utleie av gategrunn må, gjennom samarbeid, kvalitetssikre rutiner og retningslinjer slik at hensynet til universell utforming ivaretas. Kravet til fri bredde må tydeliggjøres og følges opp slik at god fremkommelighet sikres.	Initieres i 2009, følges opp videre	Arbeidsvarsling	UU-koordinator EBY Bydelene Trafikketaten	Interne ressurser
Det arrangeres samling med representanter fra Samferdselsetaten (kontroll, arbeidsvarsling), Trafikketaten, Eiendoms- og byfornyelsesetaten samt aktuelle bydeler i forhold til bruk og utleie av gategrunn.	2010	Kontroll	Arbeidsvarsling Trafikketaten EBY Bydelene	Interne ressurser
Det etableres en tilsynsgruppe i samarbeid med Trafikketaten, Eiendoms- og byfornyelsesetaten, bydelene og representanter fra brukerorganisasjonene som skal benyttes for kontroll, oppfølging og evaluering av utvalgte prosjekter.	Initieres 2009, følges opp videre	UU-koordinator ¹	Trafikketaten EBY Bydeler Brukerorganisasjoner	Interne ressurser
Det etableres forslag til et system for å melde om fremkommelighetsproblemer med hensyn til graving, arbeidsvarsling, uteserverving, løse elementer og lignende. ³	2010	Kontroll	Trafikketaten EBY Bydelene	Interne ressurser
Samferdselsetaten skal jobbe for at det etableres en tilgjengelighetspris for uteområder som deles ut årlig til kommunale eller private aktører som har bidratt positivt til tiltak rettet mot universell utforming og tilgjengelighet for alle.	Initieres 2010, følges opp videre	UU-koordinator ²		Interne ressurser
Det arrangeres "infodag" for entreprenør og leverandører, slik at disse påvirkes og øker sin kompetanse med hensyn til å ivareta universell utforming.	2 ganger i løpet av perioden	Drift	Kontroll Interntgruppen for UU	Interne ressurser

Handlingsplan for universell utforming 2009-2012

Samferdselsetaten skal arbeide for at det gjennom tverrsektoriell samhandling utarbeides veiledningsmaterielt for universell utforming.	2009-2012	UU-koordinator	Eksterngruppen for UU Sentrale myndigheter Andre kommuner Brukerorganisasjoner	Interne ressurser
---	-----------	----------------	---	-------------------

- ¹ Det foreslås at tilsynsgruppen ledes av Trafikketaten som blant annet har ansvaret for håndheving av politivedtektene for Oslo kommune.
- ² Ansvaret for en tilgjengelighetspris bør være sentralt i Oslo kommune. Samferdselsetaten bør gjennom sine samarbeidsfora jobbe for at en slik pris innføres.
- ³ Forslaget bør vurdere mulig bruk av trafikkbetjenter for rapportering av hindringer.

Uteserveringen sperrer gangarealet. I tillegg er et midlertidig skilt plassert i gangsonen i stedet for i møbleringsfeltet. Foto: Samferdselsetaten 2007.

Fri bredde mellom trekke og uteservering er for smal og reduserer fremkommeligheten. Foto: Samferdselsetaten 2007.

4.3 Informasjon

Delmål

Samferdselsetaten skal ha etablert system og rutiner for informasjon om tilgjengeligheten i Oslos gater og om hvordan universell utforming ivaretas i etatens arbeid.

Informasjonsflyt er en viktig del av arbeidet med universell utforming. Dette er særlig viktig på tvers av forvaltningsansvar. Informasjonstiltak er viktig for å markedsføre virksomhetens arbeid, men har også en sentral rolle med hensyn på å informere om funksjon og betydning av utførte tiltak. Denne type informasjon bør

distribueres til næringsdrivende, gårdeiere og forvaltere og lignende slik at de får forståelse for de tiltakene som utføres. Dette kan for eksempel forhindre at elementer plasseres på tvers av ledelinjer og lignende.

TILTAK	NÅR	ANSVARLIG	SAMARBEID	KOSTNAD
Informasjon				
På Samferdselsetatens internettsider skal det informeres om etatens arbeid med universell utforming.	Løpende oppdatering	UU-koordinator	Interntgruppen for UU Kommunikasjon	Interne ressurser
Samferdselsetatens internettsider skal gi en oppdatert oversikt over lover, regler og veiledningsmaterieell som er aktuelt med hensyn på etatens ansvarsoppgaver.	2008, løpende oppdatering	UU-koordinator	Interntgruppen for UU Kommunikasjon	Interne ressurser
Det utarbeides en infolder for bruk av gategrunn ved midlertidige byggeaktiviteter, med fokus på universell utforming.	2010	Arbeidsvarsling	Kontroll	50 000,-
Det utarbeides informasjonsmaterieell om universell utforming til næringsdrivende og gårdeiere i sentrum og strøgater.	2010	Kommunikasjon	UU-koordinator Eksterngruppen for UU	50 000,-
Det gjennomføres kampanjer for bevisstgjøring av hensynet til universell utforming. For eksempel en "vekk med hindringer" kampanje.	2011	UU-koordinator	Kommunikasjon Eksterngruppen for UU	50 000,-
Det utarbeides nyhetsbrev som sendes til Samferdselsetatens samarbeidsfora for universell utforming og andre.	Årlig	UU-koordinator	Kommunikasjon	Interne ressurser

Grunnlagsdata (GIS) for ledelinjer, nedsenk, nyanlegg osv skal etableres og ajourholdes for bruk i blant annet tilgjengelighetskart.	2009-2012	Uttredning ¹	UU-koordinator Interntgruppen for UU Eksterngruppen for UU	Interne ressurser
Det lages kartpresentasjoner som for eksempel viser tilgjengelige ruter, alternative ruter etc. Ulike kartpresentasjoner kan også være viktige for å ivareta hensynet til universell utforming i forvaltningen.	Når det foreligger grunnlagsdata	Uttredning	UU-koordinator Interntgruppen for UU Eksterngruppen for UU	Interne ressurser

¹ Det bør vurderes om grunnlagsdata kan etableres av sommervikarar.

4.4 Styringsdokumenter

Delmål

Alle interne rutiner, regelverk, veiledere og lignende som Samferdselsetaten legger til grunn for sitt arbeid skal ivareta hensynet til universell utforming og tilgjengelighet for alle.

Samferdselsetaten skal ha nødvendige styringsdokumenter for å sikre at universell utforming ivaretas. Målet skal nås gjennom oppdatering av gjeldene gatenormaler, utvikling av nye løsninger, samt utarbeiding av nødvendig veiledningsmaterieil. Det er viktig at Samferdselsetaten også uttaler seg når eksternt

veiledningsmaterieil revideres eller utarbeides dersom dette vil gi føringer og anbefalinger for etatens arbeid. Tiltak i denne gruppen er delt inn i overordnede dokumenter, gatenormaler og veiledningsmaterieil.

TILTAK	NÅR	ANSVARLIG	SAMARBEID	KOSTNAD
Styringsdokumenter				
KS-prosedyre for investering revideres med hensyn på universell utforming. Det gjennomføres årlig kontroll av KS-prosessene.	2009	Prosesseier	UU-koordinator Interntgruppen for UU	Interne ressurser

Handlingsplan for universell utforming 2009-2012

I KS-prosedyre for investering legges det til et punkt om utarbeidelse av egne planer for universell utforming (uavhengig av plannivå). Ved hjelp av symbolbruk illustreres det på plantegning hvordan temaet søkes ivare tatt. Hensikten er å synliggjøre og kvalitetssikre hvordan planen ivaretar hensynet til universell utforming.	2009	Prosesseier	UU-koordinator Interntgruppen for UU	Noe økte prosjekteringskostnader.
Gjennom oppdatering av KS-prosess for investering skal det sikres at grunnlagsdata for universell utforming oppdateres ved ferdigstillelse av prosjekter.	Ved prosjektets ferdigstillelse	Prosesseier KS investering	Utredning	Interne ressurser
KS-prosedyre for anskaffelser oppdateres slik at universell utforming er en premiss i alle anskaffelser.	Første kvartal 2009	Prosesseier	Interntgruppen for UU	Interne ressurser
Serviceerklæringer i KS-systemet kvalitetssikres med hensyn til universell utforming ² .	2010	Prosesseier	Interntgruppen for UU	Interne ressurser
Sjekkliste for universell utforming utarbeides for ulike fagområder og innarbeides i aktuelle KS-prosedyrer. På denne måten skal man sikre at universell utforming er en premiss for arbeidet, uavhengig av oppgavetype eller plannivå.	2009-2011	Prosesseier	Interntgruppen for UU	Interne ressurser
Samferdselsetatens policydokumenter kvalitetssikres med hensyn til universell utforming ³ .	2009	Avdelingene	Interntgruppen for UU	Interne ressurser
Det utarbeides prosedyre med sjekkliste for utbyggingsavtaler, der hensynet til universell utforming vektlegges.	2009	Utredning	Veiplan	Interne ressurser
Det utarbeides prosedyre med sjekkliste for kontroll av andres planer med hensyn til universell utforming.	2009	Saksbehandler	UU-ansvarlig på seksjonen	Interne ressurser
Universell utforming skal vurderes/omtales i alle uttalelser til plansaker uavhengig av plannivå. Det må stilles krav til universell utforming i alle overordnede planer, detalj- og byggeplaner.	Løpende	Saksbehandler		Interne ressurser
Det utarbeides prinsipper for utforming av uteområder for bruk i både kommunale og private utbyggingsprosjekter.	2011	UU-koordinator	Veiplan PBE	Interne ressurser
Eksisterende gatenormaler oppdateres med blant annet fokus på universell utforming. Behov for nye normer vurderes parallelt.	2008-2012 ⁴	Utredning	Normgruppa Øvrige seksjoner	Interne ressurser

Handlingsplan for universell utforming 2009-2012

Løsning for nedsenk og varselindikator ved gangfelt prøves ut og evalueres i samarbeid med brukerorganisasjonene.	2009	Trafikkplan	Veiplan Byggherre Drift UU-koordinator Normgruppa Brukerorganisasjonene	Interne ressurser
Det utarbeides en oversikt over tilgjengelig veiledningsmateriell som Samferdselsetaten skal benytte.	2009	UU-koordinator		Interne ressurser
Samferdselsetaten skal uttale seg når eksternt veiledningsmateriell revideres eller utarbeides dersom dette vil gi føringer og anbefalinger for etatens arbeid.	Ved behov	Saksbehandler	Normgruppa Interntgruppen for UU	Interne ressurser
Veileder for bruk av naturlige og taktile ledelinjer i Oslos byrom utarbeides.	2009	Veiplan	Utredning Samfram	250 000,-
Veileder for materialbruk i Oslos byrom med fokus på universell utforming utarbeides. Avveining mht estetikk, komfort og fremkommelighet.	2011	Veiplan	Byggherre Drift	250 000,-
Veileder for bruk av beplantning i det offentlige rom utarbeides i samarbeid med Friluftsetaten. Veilederen skal være et grunnlag for valg av planter og trær av hensyn til miljøhemmede.	2010-2012	UU-koordinator ⁵	Veiplan Friluftsetaten	Interne ressurser
Eksempelsamling med gode og dårlige løsninger knyttet til universell utforming utarbeides. Eksempelsamlingen bør være tilgjengelig fra etatens internettider, slik at den kan fungere som en veileder både for etatens ansatte og for andre aktører. Det er viktig å samarbeide med brukerorganisasjonene.	Løpende "Ferdig" samling på internett innen 2012	UU-koordinator Kommunikasjon	Interntgruppen for UU Brukerorganisasjonene	Interne ressurser
Det utformes en håndbok for universell utforming for Oslos gater og veier for intern og eksternt bruk. Håndboken skal være en samling av sjekklister, veiledninger, bildeeksempler med mer ⁴ .	2012	UU-koordinator	Interntgruppen for UU Normgruppa	250 000,-

¹ Aktuelle symboler og bruk av disse i ulike planfaser er nærmere beskrevet i vedlegg 1: Symboler for bruk i prosjekter og kartlegging.

² Samferdselsetaten har 6 serviceerklæringer. Disse er tilgjengelige fra etatens internettider:

http://www.samferdselsetaten.oslo.kommune.no/bm_oss/serviceerklæringer/article29457-15862.html.

³ Samferdselsetaten har følgende policydokumenter: "Rundkjøringer og kollektivtransportens fremkommelighet" og "Skilting for gående og syklende til T-banestasjoner". Disse er tilgjengelige fra etatens intranettsider <http://samferdselsetaten.oslo.kommune.no/article95416-8977.html>.

⁴ Framdrift vil avhenge av arbeidets omfang, behov for pilotprosjekt etc.

⁵ Veileder for bruk av beplantning bør utarbeides av Friluftsetaten.

4.5 Fysiske tiltak

Delmål

Prinsippene om universell utforming integreres i all planlegging og gjennomføring av nye tiltak. Hensynet til universell utforming skal ivaretas både i etatens egne planer og i eksterne planer som Samferdselsetaten skal godkjenne eller uttale seg til. Sentrale områder og strøgater skal utbedres med hensyn til femkommelighet for alle.

Ved mindre ombygginger av eksisterende anlegg skal prinsippene for universell utforming følges så langt mulig. Der dette ikke er mulig skal det benyttes spesialløsninger som gir tilgjengelighet for alle. Suksesskriterier for universell utforming er detaljeringen, kvaliteten på anleggene og gode overordnede helhetsteg. Fysiske tiltak utføres i hovedsak innenfor investeringsbudsjettet. Det er viktig at det fokuseres på universell utforming ved alle fysiske tiltak, uavhengig av plannivå. De fysiske tiltakene som er beskrevet i handlingsplanen omfatter utbedringer som retter seg konkret mot å forbedre tilgjengeligheten i Oslo. Nye gateprosjekter er ikke nevnt spesifikt, men i slike prosjekter skal universell utforming være en

premiss for utformingen, og sjekkliste for universell utforming skal legges til grunn for arbeidet. Nye vei-, gate- og byromsprosjekter er ikke presentert som tiltak i handlingsplan for universell utforming, da disse er prioritert i andre handlingsplaner og program. Ved gjennomføring av slike prosjekter skal imidlertid de tiltak som for eksempel er beskrevet under anskaffelser og prosjektering gjennomføres.

Fysiske tiltak er en stor tiltaksgruppe, og den er derfor delt inn i ulike kategorier. For noen av tiltakene vises det dessuten til egne prioriteringslister.

TILTAK	NÅR	ANSVARLIG	SAMARBEID	KOSTNAD
Fysiske tiltak				
Rammeavtaler for prosjektering kvalitetssikres og revideres med hensyn på universell utforming.	Før utlysning av nye rammeavtaler	Veiplan	UU-kordinator	Interne ressurser
Tiltak gjennomføres i strøgater i henhold til prioritering i kapittel 3.3.	2009-2012	Veiplan (prosjekterer) Byggherre (bygger)		Kostnader jfr kapittel 3.3

Handlingsplan for universell utforming 2009-2012

Tiltak gjennomføres ved lokale sentra i henhold til prioritering i kapittel 3.3.	2009-2012	Veiplan og byggherre	Bydelen Brukerorganisasjonene	Prosjekterings- og byggekostnader
Det etableres et pilotsted for testing av ulike fysiske løsninger som ivaretar hensynet til universell utforming og tilgjengelighet.	Ved behov	Trafikkplan	Veiplan Normgruppa	Prosjekterings- og byggekostnader
Avrundet renne i betong prøvd ut høsten 2008 evalueres og sammenlignes med andre rennetyper. Løsningen evalueres i samarbeid med brukerorganisasjonene.	2009	Drift	UU-koordinator Normgruppa Brukerorganisasjonene	Interne ressurser
Områdevis vurdering av behovet for ledelinjer. Etablering av ledelinjer/ledfelt med god kontrast der dette er påkrevd.	Neste periode	Veiplan		Ikke kostnadsberegnet
Områdevis utplassering av benker for å sikre gode hvilemuligheter. Gjennomføres i henhold til prioritering i kapittel 3.3.	2010-2012	Drift		Ikke kostnadsberegnet
Tilstandsvurdering av trapper ¹ som inngår i det kommunale gang- og sykkelveinettet. Aktuelle tiltak gjennomføres.	2009 2010	Drift	Veiplan	Ikke kostnadsberegnet
Trapper, utstikk på fortau og andre nivåforskjeller som kan være til fare for synshemmede fjernes eller kontrastmarkeres i henhold til prioritering i kapittel 3.3. Som del av tiltaket må det også vurderes hvordan dette kan gjøres for å ivareta funksjonelle, estetiske og bevaringsmessige forhold.	2010-2012	Drift	Veiplan Byantikvaren	Ikke kostnadsberegnet
Faste elementer som for eksempel skilt, KL-master og fundamenterte bymøbler flyttes fra gangtrase i henhold til prioritering i kapittel 3.3.	2009-2012	Trafikkplan		Ikke kostnadsberegnet
Løse hindringer flyttes fra gangtrase i henhold til prioritering i kapittel 3.3.	2009-2012	Drift	Tilsynsgruppe ²	Ikke kostnadsberegnet
Nedsenk ved gangfelt utbedres, i tillegg etableres varselfelt ved gangfelt og i tilknytning til midtøyer der gangfeltet krysser flere felt. Gjennomføres i henhold til prioritering i kapittel 3.3.	2009-2012	Veiplan Byggherre		
Ved oppgradering av signalanlegg skal det etableres riktig nedsenk og varselindikator ved gangfelt. Installasjoner som hindrer fremkommeligheten må vurderes flyttet. Oppgradering av signalanlegg skjer for øvrig etter egne prioriteringslister.	2009-2012	Trafikkplan		Ikke kostnadsberegnet

Ved utplassering av elementer i det offentlige rom må hensynet til universell utforming vektlegges høyt.	Løpende	Saksbehandler Drift	Interne ressurser
--	---------	------------------------	-------------------

¹Tilstandsvurderingen av trapper som inngår i det kommunale gang- og sykkelveinettet kan for eksempel utføres av sommervikar. Trappene skal registreres for bruk i GIS. Tilstandsvurderingen skal omfatte generell standard og universell utforming (markering, håndlist, trillespor) og standard. I tillegg skal alternativ, trinnfri trase vurderes og eventuelt utbedres og skiftes. Registreringene må innarbeides i tilgjengelighetskart.

²Tilsynsgruppe i samarbeid med Trafikketaten, Eiendoms- og byfornyelsesetaten, bydelene og representanter fra brukerorganisasjonene.

4.6 Anleggs- og gravearbeid

Delmål

Tilgjengelighet ved anleggs- og gravearbeid forbedres gjennom god planlegging, oppfølging, kontroll og bruk av sanksjoner.

For å grave eller utføre annet arbeid på gater, veier eller fortau i Oslo må det søkes om tillatelse. Samferdselsetaten følger retningslinjene for arbeidsvarsling i Håndbok 051 (Statens vegvesen, 2006). Erfaring tilsier at fremkommeligheten reduseres betraktelig i forbindelse med anleggsområder og gravearbeid og at det avvikes fra kravene. I forbindelse med graving og stillaser beslaglegges ofte store deler av fortauet, og gatenettet blir stedvis

uframkommelig for trafikanter som i det daglige har problemer med å ta seg fram. Med hensyn til universell utforming er det flere tiltak etaten kan gjøre for å bedre forholdene. Det er for eksempel viktig at man gjennom oppfølging og kontroll sørger for at tilgjengeligheten er god også ved anleggs- og gravearbeid.

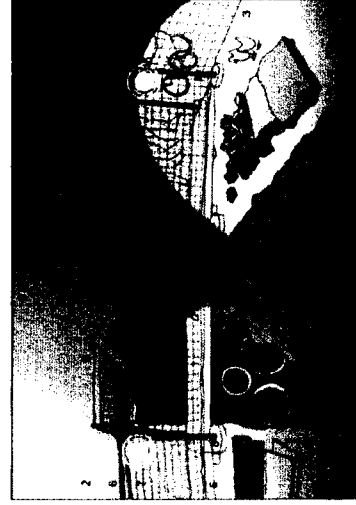
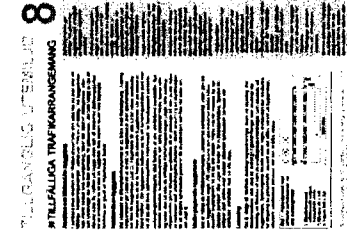
TILTAK	NÅR	ANSVARLIG	SAMARBEID	KOSTNAD
Anleggs- og gravearbeid				
Det skal gjennomføres før- og etterundersøkelser for å vurdere effekten av krav og informasjonstiltak som retter seg mot anleggs- og gravearbeid.	2009 2012	Arbeidsvarsling	Kontrollseksjonen	500 000
Gravearbeid og arbeidsvarsling skal følges opp og kontrolleres slik at hensynet til universell utforming ivaretas.	Løpende	Kontrollseksjonen	Arbeidsvarsling	Interne ressurser

Handlingsplan for universell utforming 2009-2012

Sjekkliste for kontroll og oppfølging av gravearbeid og arbeidsvarsling utarbeides. Sjekklisten skal ivareta hensynet til universell utforming.	2009 Årlig oppdatering	Kontrollseksjonen	Arbidsvarsling	Interne ressurser
Bildesamling med gode og dårlige eksempler på arbeidsvarsling og graving utarbeides.	2009 Oppdateres ved behov	Arbidsvarsling	Kontrollseksjonen	Interne ressurser
Informasjonsfolder for anleggsområder i Oslo utarbeides med utgangspunkt i Håndbok 051. Kravene til anleggsområdet spesifiseres og hensynet til universell utforming vektlegges. Folderen skal vektlegge gode eksempler.	2010	Arbidsvarsling	Kontrollseksjonen Kommunikasjon	150 000,-
Det vurderes innført høyere satser for leie av gategrunn for å sikre kortest mulig ulemper for publikum.	2008 2009	Arbidsvarsling	Økonomi Jurist	Interne ressurser

Arbidsvarsling i Stockholm. Foto: Samferdselsetaten.

Eksempel på informasjonsfolder om arbeidsvarsling fra Helsinki. Kilde: www.hel.fi.

4.7 Drift og vedlikehold

Delmål

Fotgjengere skal, uavhengig av funksjonsgrad, oppleve god tilgjengelighet på det kommunale veinettet i både sommer- og vinterhalvåret. God tilgjengelighet skal sikres gjennom krav til utførelse i drifts- og vedlikeholdskontraktene, samt gjennom kontroll av utførte oppgaver. Det skal rettes særlig fokus på strekninger og områder som er spesielt tilrettelagt eller som er mye brukt.

Investeringsiltak rettet mot universell utforming må følges opp etter ferdigstillelse gjennom godt drift og vedlikehold. Utførelsen av det daglige vedlikeholdet kan ofte påvirke tilgjengeligheten. Dette er særlig tilfelle på vinteren, men også i sommerhalvåret kan tilgjengeligheten bli redusert på grunn av manglende vedlikehold. "Universell utforming fordrer presisjon ved utforming, drift og vedlikehold. Marginene for feil er små, og feil utførelse og

manglende vedlikehold kan føre til at den inkluderende kvaliteten forsvinner. Drift og vedlikehold vil kreve presisjon både sommer og vinter" (Miljøverndepartementet, 2007). Tiltakene i denne gruppen knytter seg til tiltak som snømåking, strøing og renhold (driftstiltak), samt reasfaltering, utskifting av vannrenner med mer (vedlikeholdstiltak).

TILTAK	NÅR	ANSVARLIG	SAMARBEID	KOSTNAD
Drift og vedlikehold				
Driftskontrakter kvalitetssikres og revideres med hensyn på universell utforming.	Før ny kontrakt	Drift	UU-ansvarlig i seksjonen	Interne ressurser
Driftsoppgaver følges opp og kontrolleres for å sikre at de er gjennomført i henhold til ønsket kvalitet og at hensynet til universell utforming er ivarettatt.	Løpende	Drift Kontroll		Interne ressurser
Feiing og rengjøring skal gjennomføres slik at god standard for universell utforming opprettholdes.	I henhold til driftskontrakt	Drift		Jfr kontrakter
Snømåking skal gjennomføres slik at god standard for universell utforming opprettholdes. Det skal legges særlig vekt på tilgjengelige gangfelt og gangsoner.	I henhold til driftskontrakt	Drift		Jfr kontrakter

Handlingsplan for universell utforming 2009-2012

Strøing skal gjennomføres slik at god standard for universell utforming opprettholdes.	I henhold til driftskontrakt	Drift		Jfr kontrakter
Informasjon til driftsentreprenører om utplassering av løse elementer. Stille krav til plassering i kontraktene.	2009	Drift	UU-koordinator	Interne ressurser
Vedlikeholdskontrakter kvalitetssikres og revideres med hensyn på universell utforming.	Før ny kontrakt	Drift	UU-ansvarlig i seksjonen	Interne ressurser
Vedlikeholdsoppgaver følges opp og kontrolleres for å sikre at de er gjennomført i henhold til ønsket kvalitet og at hensynet til universell utforming er ivaretatt.	Løpende	Drift Kontroll		Interne ressurser
Dekke som er slitt eller i stykker skal utbedres.	Ved behov	Drift		Jfr kontrakter
Fortausrenner som er av gammel type eller ødelagt skiftes ut.	Ved behov	Drift		Jfr kontrakter
Reoppmerking av gangfelt slik at de er tydelige og leder svaksynte.	Årlig	Drift		Jfr kontrakter
Det utarbeides en oversiktsplan over hvem som har ansvar for benker, stolper, skilt, løstoteklame osv. De ulike bymøbler merkes med ansvarlig etat. Hensikten er å få en oversikt over de elementer etaten har ansvaret for.	2011-2012	Drift		Ikke kostnads-beregnet
Kontrastmarkering av stolper og hindringer.	2011	Drift		Ikke kostnads-beregnet

Gamle fortausrenner skaper dårlig fremkommelighet for rullestolbrukere, og utskifting av disse er viktige driftstiltak. Foto: Samferdselsetaten.

4.8 Evaluering

Mål

Samferdselsetaten skal ha etablert et system for evaluering både på overordnet og detaljnivå. Evalueringen skal danne grunnlaget for forbedringer, kompetanseoverføring og læring. Evalueringen skal skje i samarbeid med brukerorganisasjonene.

En viktig del av arbeidet med universell utforming vil være å følge opp og evaluere det arbeidet som utføres med utgangspunkt i handlingsplanen. Evalueringen må skje i forhold til måloppnåelse, i forhold til hvor langt man har kommet i arbeidet med å gjøre Oslo til en mer tilgjengelig by, men ikke minst må man kvalitetssikre og evaluere de løsningene man bygger og de tiltak man utfører. Evaluering av løsninger og prosjekter med hensyn til universell utforming vil danne et viktig erfaringsgrunnlag for det videre arbeidet med tilgjengelighet for alle.

I forbindelse med at brukerorganisasjonene har uttalt seg til et tidlig utkast av handlingsprogrammet har Norges Handikapforbund Oslo påpekt at det må etableres tilstrekkelig dokumentasjon på at handlingsplanens intensjoner ivaretas i det videre arbeidet. Det må fokuseres på så vel overordnede forhold som detaljløsninger, materialvalg og fargesetting. Gjennom evaluering skal egnethet av og erfaringer fra nye løsninger som gjennomføres vurderes. Denne form for evaluering er spesielt viktig når nye løsninger prøves ut, og bør skje i nært samarbeid med brukerorganisasjonene.

For å kunne måle graden av tilgjengelighet innen forskjellige samfunnsområder, er det behov for effektive og treffsikre indikatorer som kan si noe om utviklingen over tid. Konkrete indikatorer må kunne måle graden av tilgjengelighet, samt kunne si noe om

effekten av innsatsen over tid. Det foregår utviklingsarbeid for indikatorer på universell utforming og tilgjengelighet i en rekke fagmiljøer, og Deltasenteret har etablert et nettverk for indikatorarbeidet. Det anbefales at Samferdselsetaten benytter dette som grunnlag for å måle grad av tilgjengelighet i forhold til sitt ansvarsområde. Eksempler på indikatorer som kan benyttes som en vurdering av hva man har oppnådd innen universell utforming og tilgjengelighet:

- Antall tiltak utført i strøkgater
- Antall tiltak utført i bydelssentra
- Antall holdeplasser for buss og trikk som er universelt utformet/tilgjengelige
- Antall signalanlegg med lydfyr
- Antall utbedrete nedsenk og antall varselfelt ved gangfelt

Dette er den første handlingsplanen Samferdselsetaten utarbeider med hensyn på universell utforming. Handlingsplan for universell utforming gjelder for perioden 2009-2012, og resultatet av arbeidet med universell utforming bør måles underveis i handlingsplanens periode. For eksempel bør innsats og resultat beskrives i Samferdselsetatens årsrapport. I 2012 kan det være aktuelt å utarbeide en ny handlingsplan for universell utforming som gjelder for en ny fireårsperiode. For å vurdere hvilken retning arbeidet med

Handlingsplan for universell utforming 2009-2012

universell utforming på kommunalveinettet skal ta for den etterfølgende perioden er en evaluering av handlingsplanens resultater nødvendig. En slik evaluering bør være en del av

handlingsplanen for den etterfølgende perioden, slik det er utført i Handlingsplan for trafiksikkerhet for perioden 2007-2010.

TILTAK	NÅR	ANSVARLIG	SAMARBEID	KOSTNAD
Evaluering				
Handlingsplanens intensjoner skal følges opp gjennom årsrapportering og årlig oppsummering for brukerrådet og samarbeidsfora med etater og virksomheter.	Årlig	UU-koordinator	Intern nettverksgruppe	Interne ressurser
Hver seksjon skal rapportere med hensyn til gjennomføring og status for tiltak i handlingsplanen. Rapportering skal skje i forkant av arbeidet med årsplaner.	Årlig	Seksjonsledere		Interne ressurser
Handlingsplanen evalueres med hensyn til tiltak etter 2012.	2012	UU-koordinator		Interne ressurser
Utvählte tiltak i handlingsplanen evalueres.	Årlig	Tiltaksansvarlig	UU-koordinator	Interne ressurser
Alle pilotprosjekt og nye løsninger som benyttes i ulike prosjekter skal evalueres skriftlig og lagres i en erfaringsdatabank.	Etter ferdigstillelse	Prosjektleder	UU-koordinator Tilsynsgruppe	Interne ressurser
Det legges til rette for tverretattlig evaluering av større områder med hensyn til universell utforming.	2011	UU-koordinator	Øvrige etater og virksomheter Brukerorganisasjoner	Interne ressurser
For utvalgte prosjekter arrangeres ferdigbefaring med brukerorganisasjonene.	Ved ferdigstillelse av aktuelle prosjekter	Prosjektleder	UU-koordinator Brukerorganisasjonene	Interne ressurser
Måling av resultater				
Det utvikles indikatorer for bruk i etatens kvalitets- og rapporteringssystem som kan brukes for å vurdere de målsetninger som er satt for arbeidet med universell utforming. Det tas utgangspunkt i indikatorer som utvikles sentralt, disse tilpasses i forhold til Samferdselsetatens ansvarsområde.	2010	UU-koordinator Intern nettverksgruppe	Deltasenteret Statens vegvesen	Interne ressurser
Grad av tilgjengelighet innenfor Samferdselsetatens ansvarsområder måles med utgangspunkt i indikatorene.	2009-2012	De ulike seksjonene er ansvarlige innenfor sitt ansvarsområde	UU-koordinator Intern nettverksgruppe	Interne ressurser

5 REFERANSER

AS Oslo Sporveier, 2007: *Tilgjengelighet for alle, status 2007*. Tilgjengelig fra:
http://www.ruter.no/Global/PDF_filer/rapporter/Tilgjengelighet/OsTilgj-4print.pdf

Husbanken og Statens bygningstekniske etat, 2008: *Nettsiden Universell utforming, Om universell utforming*. [Lest 03.09.2008]

Miljøverndepartementet, 2007: *T-1468 B/E Universell utforming, Begrepsavklaring*.

NHF, 2005: Kollektivtransport. Publisert 10.03.2005. Tilgjengelig fra
<http://www.nhf.no/index.asp?id=35015&te=35015>.

Oslo kommune, Byrådsavdeling for byutvikling, 2008: *Forslag til Oslo kommunes strategiske plan for universell utforming*.

Plan- og bygningsetaten, 2007: *Kommunedelplan for torg- og møteplasser*. Høringsutkast.

Samferdselsetaten, 2006: *Strategisk dokument for etatens arbeid med universell utforming*.

Samferdselsetaten, 2008a: *Strategisk plan for Samferdselsetaten 2008-2011*.

Samferdselsetaten, 2008b: *Instruks for gravearbeider på det kommunale veinettet i Oslo*.

Samferdselsdepartementet, 2006: FOR 2006-12-06 nr 1356: Forskrift om krav til sporvei, tunnelbane og forstadsbane, og sidespor m.m. (kravforskriften).

Sosial- og helsedirektoratet, 2008: *Nettstedet Ingen hindring*.

Sosial- og helsedirektoratet, 2007: *Universell utforming i offentlige anskaffelser. Temaveileder til lov om offentlige anskaffelser*. [Tilgjengelig fra:
http://www.shdir.no/vp/multimedia/archive/00013/Veileder__Universell__13513a.pdf].

Sosial- og helsedirektoratet (SHDIR), 2003: *Universell utforming over alt! Planlegging og utforming av uteområder, bygninger, transport og produkter for alle*. Utgitt av avdeling for levkår, Deltasenteret og Statens råd for funksjonshemmede.

Statens vegvesen, 2008: *Håndbok 017, Veg- og gateutforming*.

Statens vegvesen, 2006: *Håndbok 051, Arbeidsvarsling*.

Synovat, 2008: *Befolkningsundersøkelse: Uhell og farlige situasjoner på grunn av bygningsmessige forhold*. Utarbeidet for Norges Blindforbund. Tilgjengelig fra:
<http://www.blindforbundet.no/CDA/viewfile.aspx?id=2926>.

